Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (10843) | 1978 чылдың октябрь 24, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кол.

Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

БҮГҮ КҮШТҮ САЛЫР

Аңгыс аңдарылгазының хүн демдеглели

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай хөгжүдериниң чугула негелдези, мал ажылын дүрген көдүрериниң баазазы оолза тараа бүдүрерин көвүдедири болур. Агротехниктиг хемчеглерниң системазынга хөрзүннү күзүн болбаазырадыры, тодаргайлаарга, аңгыс аңдарылгазын чогуур үезинде чорудары чугула рольду ойнап турар. Күзекү аңдарылга хөрзүнге өл-шыкты мөөңнээринге база хевээр арттырарынга идигни берип турар.

Октябрьның 18-тиң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле 136,7 муң га аңгыс аңдарар пландан 82,6 муң ганы аңдарган азы 60,5 хуу болуп турар. Эрзин районнуң ажыл-агыйлары, ол ышкаш «Улуг-Хая», «Россия», «Кызыл тараачын», «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы аңгыс аңдарылгазының планын күүседипкен. Бо үстүнде адыткан ажыл-агыйлар тараажының бүскү чымыштыг ижин мурнунда чылдарда-даа чогуур үезинде чорудуп, хөрзүннү баш удур ыяк белеткеп алырынга сагыш салып турарын демдеглээр херек. Олар бо чылын база аңгыс аңдарылгазын эрте эгелээш, ам эки түңнелди чедип алганы ол-дур.

Ооң-биле чергелештир агротехниктиг күскү хемчегни чугулага көрбейн, ону чорударын ээдадып турар ажыл-агыйлар амдаа бар. Чижээ, «Енисей», «Коммунизмниң херели», «Искра», «Хемчик», «Барлык», «Бүрен», «Күш-ажылдың хостуу», «Тес-Хем» совхозтар аңгыс аңдарарының планын амга чедир чүгле 12—22 хуу күүсеткилээн. Оон ыңай Өвүр районнуң ажыл-агыйлары, «Бай-Тал», «Мурнакчы», «Сүт-Хөл» совхозтар чаңгыс-даа гектар аңгыс аңдарбаан.

Республиканың ажыл-агыйларынга аңгыс аңдарылгазын дүрген чорударынга чүү шаптыктап турары? Ол дээрге совхозтарның удуртукчуларының болгаш агрономнарының олуттай чоруу, аңдарылга агрегаттарының ажылының бүдүрүкчүлүүнүң кудузу-дур. Чамдык механизаторлар ээлчегде кылыр ажыл нормазын доңгуп-ле 40—45 хуу күүседип турар. Чамдык ажыл-агыйлар аңгыс аңдарылгазынче эвээш агрегаттар киирген. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 38 тракторнуң чүгле 2-зи аңдарылгада ажылдап турар. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозта тракторларның 15—20 хуузу аңдарылгада киирген.

Чамдык ажыл-агыйларда, чижээ, «Найырал», «Совет Тыва», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», Карл Маркс аттыг совхозтарда аңгыс аңдарылгазын багай шынарлыг кылдыр чорудуп турар.

Келир чылдың дүжүүнге черни белеткевишаан, хөрзүннү хат алырынга удур хемчеглерни боттандырары чогуур. Хөрзүннү хат алырынга удур техниканы, аңдара кагдырбайн чарарын ажыглаар херек.

Аңгыс аңдарарын доозарынга чедир санныг хонуктар арткан. Бо чугула ажылды ноябрь 1-ге чедир доозар ужурлуг. Ынчангаш аңгыс аңдарылгазынче бүгү күштү салыры эргежок чугула.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Найысылалдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи—республика типографиязының өрүлге цегинде коммунист Кызыл-оол Дүлүшович Допчун-оолга удурткан 8 кижи составтыг бригада ажылдап турар. Олар «Шын» солунну өрүп, чыскаап кылырын хүн бүрүде хандырып турар. Бо чылдың үшкү кварталынга бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка К. Допчун-оолдуң бригадазы бирги черни ээлээн болгаш социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар бригадалар аразынга шилчиир вымпелди база акша шаңналын алганнар. Бригадада Надежда Быкова, Зоя Допчун-оол, солун чыскаакчылары Мария Ерахтина, Степан Адыг олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Үшкү кварталдың планын олар кижи бүрүзү-ле 110—120 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунче киргеннер.

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга Кыйгырыын таныжкаш, мурнакчы бригада социалистиг чарышка улам-на идепкейлиг киржип, шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээннер.

* * *

Муза Дмитриевна Маландина типографияның эң хоочуннарының бирээзи. Ооң удурткан парлакчылар бригадазында 10 кижи ажылдап турар. 1978 чылдың планын олар январьдан эгелээш ажыр күүседип келгеннер. Ук бригада үш квартал улаштыр парлаар цехтиң бригадалар аразынга шилчиир вымпелин чаалап ап, өске бригадаларга алыспаанннар. Үшкү кварталда бүдүрүлге планын 110 хуу күүседир хүлээлгелиг тургаш, 118 хуу күүсеткеш бирги черни ээлээннер. Мурнакчы бригада шилчиир вымпелди төлептиг-биле эдилеп, эң бедик көргүзүглерлиг болган. Бригададан Аня Белозерцева, Саша Адыг, Мария Михайлова, Тамара Шеглова олар планын 115-120 хуу күүседип турарлар. Олар амгы үеде А. Емельяновтуң «Чоңу чоорган» деп номун парлап турар, номнуң тиражы 3000 кезек. Октябрь 25-те доозар дээш улам-на эрестиг ажылдап турарлар. Чоокта чаа бригаданың хуралынга СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга Кыйгырыын таныжкаш, октябрь айның планын 115 хуу күүседирин шиитпирлээннер.

О. ОПЕЕН.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде найысылалдың күш-ажылчы коллективтери ажыл-ижин түңнеп, социалистиг чарышта улам-на идепкейлиг киржип турарлар.

Үшкү кварталда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка киришкеш, автосептелге заводунуң коллективи продукция бүдүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,6 хуу, продукция сайгарарын 101,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 100,9 хуу күүсеткени дээш ийиги черни ээлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин алган. Мурнакчы бүдүрүлгениң коллективи байырлалды мынчаар чедиишкинниг уткуп турар-дыр.

Заводтуң цехтериниң аразында чарышка шуткулга болгаш механиктиг цехтерниң коллективтери тиилекчи болуп турар. Олар эрткен 9 айларда планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннерниң аразында заводтуң хоочуннары коммунистер фрезеровщик М. Бочкарев, токарь Г. Костривцев болгаш бодунуң мергежилиниң мастери токарь В. Шадрин олар база бар. Бүдүрүлгениң дыка хөй мурнакчылары амгы үеде 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Ындыг мурнакчыларга бүгү коллектив чоргаарланыр. Күш-ажылчы чедиишкинин заводтуң ажыл-ишчилери Октябрьның байырлалынга тураскаадып турарлар.

ЧУРУКТА: мергежилиниң мастерлери токарьлар В. Шадрин биле В. Костривцев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Найысылалда хоочун бүдүрүлге — алгы заводунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуп турар.

Цехтер болгаш тус-тус ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, түңнелин үезинде үндүрүп чарлап тургаш, ол ышкаш материалдыг, моральдыг деткимчени ажыглааш, ооң бешчылдың шалыпчы чылының планныг даалгазын хуусаа бетинде күүседирин чыл эгезинде хүлээнген.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнели-биле алырга бедик шынарлыг продукция бүдүрерин планындан 45 муң рубль артыкка күүсеткен, а сайгарылгазын 33 муңга ажырган. Чарыштың мурнуку одуруун кидис идик кылыр цехтиң ажылчыннары ээлеп, 26 муң эжеш кидис идиктерни белеткеп үндүрген. Модельчигыг идиктерни планда көрдүнгенинден 19 муң эжешти хөйнү кылган.

Идик кылыкчылары чүгле үлүг-норма ажыр күүседирин эвес, харын шынарлыг бүдүрериниче кичээнгейни салып келгеннер. Бо чылын шынарже кол кичээнгейни угландырганының ачызында идиктерниң 92,8 хуузу эки шынарлыг азы бирги сорттуу болган. Күш-ажылдың хоочуннары М. Кондратова, коммунист Б. Сувал баштаан бригадалар чарыштың бирги одуруун ээлээннер.

Д. ЕНДАН.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының ажылдакчылары бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарлар. Тудугжулар көдээниң мал ажылдакчыларынга тудуг тудар талазы-биле социалистиг чарышты организастаанының түңнелинде 4.900 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, үш клубту. 1500 ажыг тонна ногаа кирер шыгжамыр-складты, 1200 баш бода мал база 7500 баш хой кирер кажааларны ажыглалга киирген.

Механизация эргелели, 2 болгаш 3 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колонналарның коллективтери социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган. А № 5 колоннаның ажылчыннары оон-даа бедик чедиишкиннерлиг болуп, 1978 чылдың тудуг ажылдарының планын ССРЭ-ниң Конституциязының байырлалының бүдүүзүнде-ле ажыр күүседипкен. Тудуг-монтаж ажылдарынга 760 ажыг муң рубльди шиңгээткен, ол дээрге планда көрдүнгенинден 40 муң рубль хөй болган. Тос бригада бо чылдың планныг даалгазын доосkан болгаш алган бедик социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткен.

Е. МИХАЙЛОВ.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың мал ажылдакчылары кыштаглаашкынга белеткелди доозуп турар. Хой кажааларын беш звенолар септеп дооскан. Тудуг материалдары чедишпезинден база транспорт айтырыы берге болганындан хойжуларның, сарлыкчыларның хөй нуруузу өглерге чурттаар ужурга таваржып турар. Ындыг-даа болза өглерин эки септеп чылыглаан. Чүс сезен хой кажааларының 9-ун чаңгыс аай хевир-биле тудкан.

Районнуң совхозтары 1700 тонна мал чеми белеткээр планын 1850 тонна кылдыр белеткээн. Ааа немештир курлавырга бодап 150 тоннаны белеткээр сорулга салган. Тес-Хемде белеткээн 650 тоннa сигенни сөөртүп турар, ол ышкаш 185 тонна дусту Дус-Дагдан эккеп эгелээн. Суг-биле хандырылганы бо чылын экижидер деп шиитпирлээш, суглуг кудуктарны шунтузун ажыглаар кылдыр белеткээн, ынчангаш 25 муң хире ишкү, хойну кудуктан, а 23 муң баш малды суг сөөртүр машиналар-биле суггарар, ынчангаш 15 водовозтар белен.

Кыштаглаашкынга белеткелди хынап, долузу-биле хүлээп алыр партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң тускай комиссиязы ажылдап чоруп турар. Кыштаглаашкынга белеткелде үүрмек чүве турбас, ынчангаш бүгү чүвени ыяк кылыр дээш ажылдың деңнелин бедиткеп.

Д. МОНГУШ.

БАЗА АЪТТАНЫПКАН

Аңчы Бараан Дээзиңгир Тожунуң кооперация аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң шугумунда он алды чыл ажылдап, «чымчак алдын» тывыжынга киржип турар. Ол чылдың-на хөй өлүктү дужаар аңчыларның бирээзи. Аңчы чүгле «чымчак алдын» тывыжынга мергежилдиг эвес, аал малынга, ылаңгыя инилерге болгаш аң-меңге халдаар бөрүлерни өлүреринге база идепкейлиг киржип турар. Ол 1966 чылдан бээр 40 бөрүнү ужурган. Ылаңгыя 1967 чылда тос бөрү оолдарын иези-биле кады өлүрген. Бо чылын сес бөрзекти тудкан.

Дуржулгалыг аңчы бо чылын 800 рубльден ээзш эвес өлүктү дужаарын хүлээнгеш, Бедий тайгазынче аңнап аъттаныпкан.

А. ДОРЖУ.

Тоора-Хем суур.

Ыраккы Чөөн чүкте

Узун оруктарда

Приморьениң автомобиль оруктарында автопоездилер — контейнерлер сөөртүкчүлери көстүп келгилээн. Олар Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу районнарынче чүък чедирип турарлар.

Ленинградчыларның үлегери-биле Владивостокта улуг чүъктүг контейнерлер сөөртүп чедирер транспорт бөлдүрип тургустунган. «КамАЗ»-тардан тускай колоннаны четчелээн. Автомобильдерни узун оруктарга чүък сөөртүрүнге ажыглаанының ачызында элээн хөй демир-орук платформалары хосталган.

Автотранспорт амгы үеде Приморьениң үжен бүдүрүлгелериниң чүъгүн сөөртүп турар. Чоокку үеде Хабаровск крайның районнарының чүъгүн сөөртүп эгелээри планнаттынып турар.

В. ИЛЬИНОВ,
СЭТА-ның корр.
ВЛАДИВОСТОК.

Суурлар көжүп турарлар

Уссури тайгазының ээнзиргей черлеринде чамдык суурларның аттары Приморье крайның чуруундан чидип турар апарган. Белокаменное, Холмы, Наумово болгаш өске-даа суурлар көжүрткүнген. Дараазында — Захаровка суурнуң ээлчээ.

Чурттап өөренген черни каары амыр эвес, ындыг-даа болза, ыяш белеткелчилери болгаш оларның өг-бүле кежигүннери күзелдии-биле көжүп турарлар. Захаровканың чурттакчыларын Сыссевка суурда огород шөлдүг, чагайжыды туттунган чурттаалга бажыңнары, уругларн албан черлери манап турар. Ында харылзаа салбыры, магазиннер, амыдырал хандырылганың албан черлери ажылдап турар.

Ыяшчыларны болгаш оларның өг-бүлезин көжүрерин күрүнениң болгаш бүдүрүлгениң күзели-биле боттандырып турар. Приморье ыяшчыларының чаа-чаа суурлары Бүгү-эвилелдиң көрүлде-конкурузунуң тиилекчилери болуп, ССРЭ-ниң Арга-арыг болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрлер министерствозунуң болгаш профэвилел ТК-ның дипломү-биле шаңнаткан.

А. ГУЛЯНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
УССУРИЙСК.

Чаартыкчыларның сүмези-биле

«Прибрежный» совхозтуң соя ажаап турар он дөрт «Нива» комбайннарының ажылының бүдүрүкчүлүү эрткен чылдаазындан 25 хуу бедик болуп турар. Ындыг көргүзүглерни чедип алырынга тус черниң чаартыкчылары дузалаан. Комбайннарны соя шөлдеринге ажылдаар кылдыр эде дерип турар, олар «Нива» комбайның кестирер аппарадын дөрт метрден беш чедир калбартканнар. Соя ажаалдазынга ажылдаар машинаның күчүзү ындыг немелде чүктешкиге четчир дээрзин саналга көргүскен.

— Бистиң соявыс шөлдеринде херек кырында он дөрт «Нивалар» ажылдап турардаа болза, бистер оларны он чеди деп санап турар бис,— деп, совхоз директору И. Мулленков чугаалаар. — Шак ындыг «немелде күш» 4680 гектар соязы ийи неделя дургузунда чидириг чокка ажаап алырынга дузалаар.

Чуртта бүгү соя шөлдериниң чартыы мөөңнеттинген Амур облазында бо үнелиг культураның ажаалдазы уламчылап турар. Бүгү-ле 170 колхозтарда болгаш совхозтарда ажаалда техниказының туруш чок ажылдаарын хандырып турар бөлүктер тургустунгулаан. Машиналарның профилактиказынга болгаш септелгезинге хереглээр чугула механизмнер-биле болгаш көжер мастерскаялар-биле олар хандырттынган.

А. КРИВЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
БЛАГОВЕЩЕНСК.

Немелде күштү белеткеп турар

Мал ажылының комплекстеринге ажылдаар механизаторларны Хабаровск крайда бир дугаар-ла белеткеп эгелей берген. Оларга хереглел өзүп турар. Сүттүң 80 ажыг хуузун база бүгү хаван эъдин аажок улуг комплекстерлиг тускайлаң ажыл-агыйларда бүдүрүп турар.

Чаа мергежилдерни Хабаровскиде № 1 көдээ ажыл-агыйның профтехучилищезиниң сургуулдары база шиңгээдип ап турарлар. Олар чаашкынналдырар машиналарның машинистери болурлар. Крайның бүгү нога шөлдерин чоокку чылдарда суггарылга-биле хандырары көрдүнген. Крайда көдээ ажыл-агыйның профтехучилищелеринде, «Сельхозтехника» салбырларының чанында курстарда ийи муң ажыг оолдар, кыстар өөренири-биле чедип келгеннер. Олар үжен хире чаа мергежилдерге өөренип алырлар.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.
ХАБАРОВСК

Кижизидилгениң комплекстиг чорудар

ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, оорлаар чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин боттандырар дээш бистиң республиканың партия, совет, административтиг органнары, хөй-нити организациялары политмассалыг болгаш кижизидилге-ажылын база хоойлу-дүрүм таныжылгазын ажылчы чоннарның ортузунга калбартып турар.

1976 чылда СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунга ук айтырыгны ханызы-биле болгаш бүгү талалыг чугаалажып көргеш, кем-херек үүлгедир чорукту болдурбазының, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының талазы-биле республиканың партия, совет база административтиг органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган.

Бо сорулгаларны күүседир дээш эвээш эвес ажылдар чорүттунуп турар. Кем-херек үүлгедир чоруктар көвүзү-биле кызырылган. Ынчалзажок республиканың чамдык районнарында байдал чогуур деңнелинге чедир экиживейн турар.

Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының девискээринде арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедир чоруктарның саны кызырылбайн турар. Оларны эвээжедириниң, харын-даа үндезини-биле узуткаарының талазы-биле айтырыгларны үстүнде адаанывыс ийи районнуң партия, совет органнарының удуртукчулары, хөй-нити организацияларының төлээлери, культура ажылдакчылары чөвүлел хуралга чугаалашкан.

Районнуң улусчу дружиналарының ажылын экижидериниң, оларның составынга коммунистерниң болгаш комсомолчуларның санын көвүдедириниң чугулазын, ол ажыл дээш партия, совет, комсомол организацияларының харысалгазын улгаттырарының ужур-дузалыын санал берген эштер демдеглээннер.

Ооң-биле чергелештир көдээ суурларга үлегерлиг корум-чурумну тургузар дээш административтиг органнарның ажылдакчылары чер-черде партия, совет органнар-биле быжыг харылзааны тудуп, эш хуу судтарының, профилактика чөвүлелдериниң ажылын доктаамал хайгааралга алыры чугула дээрзин демдеглээннер.

Чөвүлел хуралга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Доруноол, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. Х. Красный олар киришкеннер.

Д. ЧЫДЫМ.

ПОЛИТХҮН

Айның үш дугаар неделязының пятница хүнү самында республиканың бүгү районнарынга, хоорайларынга болгаш чурттакчылыг суурларынга чаңгыс аай политхүннү эрттирери чаңчыл апарган. Ол хүн чүс-чүс илеткелчилер, муң-муң лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черинге барып, лекция, беседаларны кылып берип турар. Эрткен пятница хүнүнде бо чугула ажыл республиканың чер болганынга база-ла организастыг эрткен.

КЫЗЫЛ. Найысылал Кызылдың партия, комсомол организацияларында база «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларында 300 ажыг лекторлар болгаш илеткелчилер, 400 чыгам политинформатор, 2 муң ажыг агитатор ажылдап турар. Олар ажылчы чоннарның күш-ажылчы коллективтеринге, микрорайоннарны дамчыштыр чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле лекция, беседаларны кылып, кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Эрткен пятницада политхүн Кызылга бедик деңнелге эрткен. Хоорайның ажылчы чону ол хүн Октябрь байырлалынга белеткенип, хоорай чагайжыдылгазының талазы-биле улуг субботникти эрттирген. Ынчангаш лекция, беседаларны шефчилер ортузунда база кылган. «Тудуг кезектери» комбинатта партия организациязының лекторлары болгаш илеткелчилери лекцияларны цехтер аайы-биле номчаан.

ТУРАН. Бии-Хем районнуң чурттакчылыг черлеринге политхүн база-ла калбак-биле организастыг эрткен. Тус-тус ажыл-агыйларның партия организациялары боттарының активчилерин фермалар, бригадалар болгаш малчыннар турлагларынче үндүргүлээн. Ол хүн районга ниитизи-биле 30 ажыг лекция номчуттунган. «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы И. М. Кицын биле экономист З. Ф. Докучиц сүт-бараан фермаларынга лекцияларны номчаан. Район төвүнүң школаларының башкылары бүдүрүлге черлеринге болгаш тудуг организацияларынга лекция, беседаларны кылган.

Ол-ла хүн район төвүнге мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыынга тураскааткан эртем-практиктиг конференция болуп эрткен. Ол талазы-биле илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак кылган.

(Бистиң корр.).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП-ның хоочун кежигүнү, персоналдыг пенсионер Анастас Иванович МИКОЯННЫҢ үр болгаш зар аарааш, 83 харлыында 1978 чылдың октябрь 21-де мөчээнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ПЕРСПЕКТИВТИГ СОРУЛГАЛАРГА ҮНДЕЗИЛЭЭШ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Өске бүгү черлерде ышкаш, Барыын-Хемчиктиң партия организациязы СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче бүгү чоннуң күжүн мобилизаставышаан, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тып, ажыглаарынче, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни угландырып турар. ТК-ның ол Пленумунуң түңнелдериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде байдалды бүгү талалыг анализтеп көргеш, моон соңгааргы чорудар ажылдарның сорулгаларын тодараткан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда, 12 чыл дургузунда ниитизи-биле районнуң көдээ ажыл-агыйынга улуг чаартылгалар болганын чедип алган чедиишкиннер бадыткап турар. Ол үениң иштинде районнуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге 14 миллион рубльди чарыгдаан, а чаңгыс бо чылын 2130 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Бо дээрге партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының тодаргай херечизи-дир. Районнуң бүгү совхозтары күрүнениң күчүлүг электри четкилери-биле коштунган. Бо үениң иштинде Барлыктың улуг суггарылга системазын ажыглалга кииргени, совхозтарга хөй-хөй чуртталга бажыңнарын, чаңгыс аай машина гаражтарын, септелге мастерскаяларын, мал кажааларын туткулаан. Ажыл-агыйларның материал-техниктиг баазазы улам өзүп быжыккан, көдээ ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазының деңнели бедээн.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чедиишкиннер, чаартылгалар бар-даа болза, мал болгаш чер ажылының культуразы ам-даа куду, оон ап турар продукт эвээш, чамдык чүүлдер талазы-биле күрүнеге садар планын район күүсетпейн келген. Маңаа чижектерни көргүзерге мындыг. 1976—77 чылдарда районнуң ажыл-агыйларынга эът бүдүрери сески беш чылга деңнээрге, 21,2, сүт—20,2, а дүк 10,9 хуу кудулаан. Ооң-биле кады күрүнеге бо продуктуларны сатканы база-ла элээн каш хуу эвээжээн. Мал ажылындан ап турар продуктуларның мынчаар кызырылгап чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда ниитиниң малының баш санының өспейн, ооң продуктулуг чоруунуң бедивейн, а харын чамдыкта кудулап турарында. Инектиң, чылгының, хаванның баш саны кызырылган, а хой, өшкүнүң баш саны сески беш чылда турган хевээр. Ылаңгыя малдың баш саны, ооң продуктулуу «Барлык» совхозта дыка кызырылган.

Эът, сүт, дүк бүдүрери-биле мал ажылынга мурнакчы аргаларны ам-даа чедир ажыглавайн, малдың чемгерилгезин багай организастап, мал ажылынга тарып боозадылга, уксаажыдылга ажылдарын четпес чорудуп, мал ажылдакчыларының күш-ажылын организастап турарында четпестер-биле ам-даа шыңгыы демиселди чорутпаанывыстан болган. Ол ышкаш мал ажылында механизацияны, мурнакчы дуржулганы чедир ажыглавайн турар. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазынга дөрт чыл бурунгаар 200 инек кирер механизастаан кажааны туткан. Ынчалза-даа ында дериг-херекселдер амга чедир чогуур технологтуг негелделер ёзугаар ажылдаавайн турар.

Бо бүгү четпестерни моон соңгаар катаптавазы-биле, мал бажын, ооң продуктулуг чоруун өстүрери-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары 1980—85 чылдарда чорудар ажылдарны планнап, тодаргай сорулгаларны салган. Ниитизи-биле районнуң ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың сөөлүнде саар бир инектен 1900 кг сүттү, бир хойдан 1,9 кг дүктү, күрүнеге садар бода малдың ортумак деңзизин 350—400 кг чедирерин көрген. Мону чедип алырда мал ажылын специализастап база концентрастап, ажыл-агыйлар аразының кооперациязынга хамаарыштыр хөй ажылдарны чорудар, малдың чемгерилгезин, кажаа-хоразын экижидер ажылдарны күштелдирер.

Мал ажылынга чедиишкин чер ажылындан кол хамааржыр дээрзи билдингир. Районнуң ажыл-агыйлары 14700 га суггаттыг черлиг. Ынчалза-даа чыл бүрүде оон ап турар дүжүт чавыс. Бир эвес сески беш чылда тарааның ниити чыылдазы ортумаа-биле районга 8200 тонна турган болза, тоску беш чылда болгаш онгу беш чылдың ийи чылында оон барык чартызы хире кызырылган.

Бистиң районга чер ажылын хөгжүдер талазы-биле эртем-шинчилел черлериниң талазындан элээн хөй шинчилел ажылдарын чорудуп келген. Ылаңгыя Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый эртем-шинчилел лабораториязының (ВСХНИЛ) Сибирь салбыры «Барлык», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарга 1985-90 чылдарга чедир үр хуусаалыг перспективтиг социал-экономиктиг хөгжүлдениң планын тургузуп берген. Ында ажыл-агыйларның социал-экономиктиг хөгжүлдезин тодаргай айыткан. Ол ышкаш ажыл-агыйларга чер ажылын хөгжүдериниң схема-планын кылып, эртемге үндезилээн тодаргай системаны тургускан. Ооң-биле кады районга тускай экспедиция мал одарларын, шынааларны шинчилеп көрүп, ону ажыглаарының талазы-биле сүмелерин бергилээни моон соңгаар улуг ажыктыг болуру чугаажок.

«Барлык», «Хемчик» совхозтарга 1976—77 чылдарда Сибирьниң эртем-шинчилел институдунуң гидромелиорация ажылдакчылары суггаттыг черлерге чаа технологияны ажыглаар талазы-биле тускай шенелделерни чорудуп, районнуң суггаттыг черлеринден чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы барын бадыткааннар. А ол эртемденнерниң кылган планын, берген сүмелерин районнуң көдээ ажыл-агый специалистери багай күүседип, боттары чогаадыкчы, тускай шенелде-шинчилел ажылдары кылбайн турарының хараазы-биле мал, чер ажылындан эвээш продукция алыры уламчылап турар. Мону моон соңгаар болдурбайн, чаа чүүлдерни амыдыралга хөйү-биле ажыглаары чугула. Бо талазы-биле тус-тус партия организацияларындан, тускай эртемниглерден моон соңгаар негелдени күштелдирип, СЭКП райкомунуң талазындан партийжи удуртулганы чогуур деңнелге тургузар апаар.

Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтар директорлары, тускай эртемниглер ажыл-агыйларның экономиказынче ханылап кирбес, чогуур анализти кылбас, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле шыңгыы демиселди ам-даа кошкак чорудуп келген. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар чыл бүрүде карылгалыг ажылдап келген. Ону болдурбазы-биле районнуң сан-хөө органнары-биле кады чогуур хемчеглерни ажылдап кылырын көрген.

Ылаңгыя машина-техниканы чөп ажыглавайн турарындан ажыл-агыйлар хөй каража-когаралга таваржып турар. Маңаа чаңгыс чижек. «Барлык», «Шекпээр» совхозтар боттарында четчир саныг суг сөөртүр машиналарлыг тургаш-ла ону четче ажыглавайн, кышкы үеде малчыннарга суг сөөртүр 3-4 улуг машиналарны хөлезилеп алыр. Ынчангаш ноябрь айдан майта чедир ол машиналар дээш АТБ «Барлыктан» 29115, а «Шекпээрден» 21609 рубльди төлеттирген. Бо чүл дээрге чамдык ажыл-агыйжы удуртукчуларның ам-даа экономиканы эки билбезин, камналга чогуу херечилеп турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар кадрлар талазы-биле, ылаңгыя салбырлар эргелекчилери, ферма, хойжу бригадалар бригадирлери азы ортумак звенонуң ажылдакчылары-биле моон соңгаар улуг ажылды чорударын көрүп турар. Ниитизи-биле июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чорудар херектер аажок хөй. Маңаа холбаштыр бүгү-ле партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды күштелдирип, районнуң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдери партия, совет, комсомол, профэвилел организацияларының кол сорулгазы болур.

Ылаңгыя амгы үеде партия организацияларында эртип турар отчёт-соңгулдаларлыг хуралдарга көдээ коммунистер СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни кичээнгейниң төвүнге тургузуп турар. Агаар-бойдустуң берге байдалдары тураа-даа, районнуң коммунистери, ажылчы чоннары ниитиниң малынга чем белеткээринге идепкейлиг ажылдаан, ажыл-агыйлар планын 80 ажыг хуу күүсеткен. Алтай крайдан саваң белеткээри-биле 50 ажыг кижи ажылдаан. Бо чылын ажыл-агыйлар картофельдиң, ногааның багай эвес дүжүдүн алган. Амгы үеде кыштаглаашкынга белеткелди бүгү талазы-биле күштелдирип турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле холбаштыр районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажылдап кылган перспективтиг хемчеглерин болгаш онгу беш чылдың үшкү чылын бүгү талазы-биле чедиишкинниг доозар, планныг сорулгаларны күүседир дээш районнуң бүгү коммунистери, ажылчы чону улам сорук киириишкинниг ажылдаары чугаажок.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

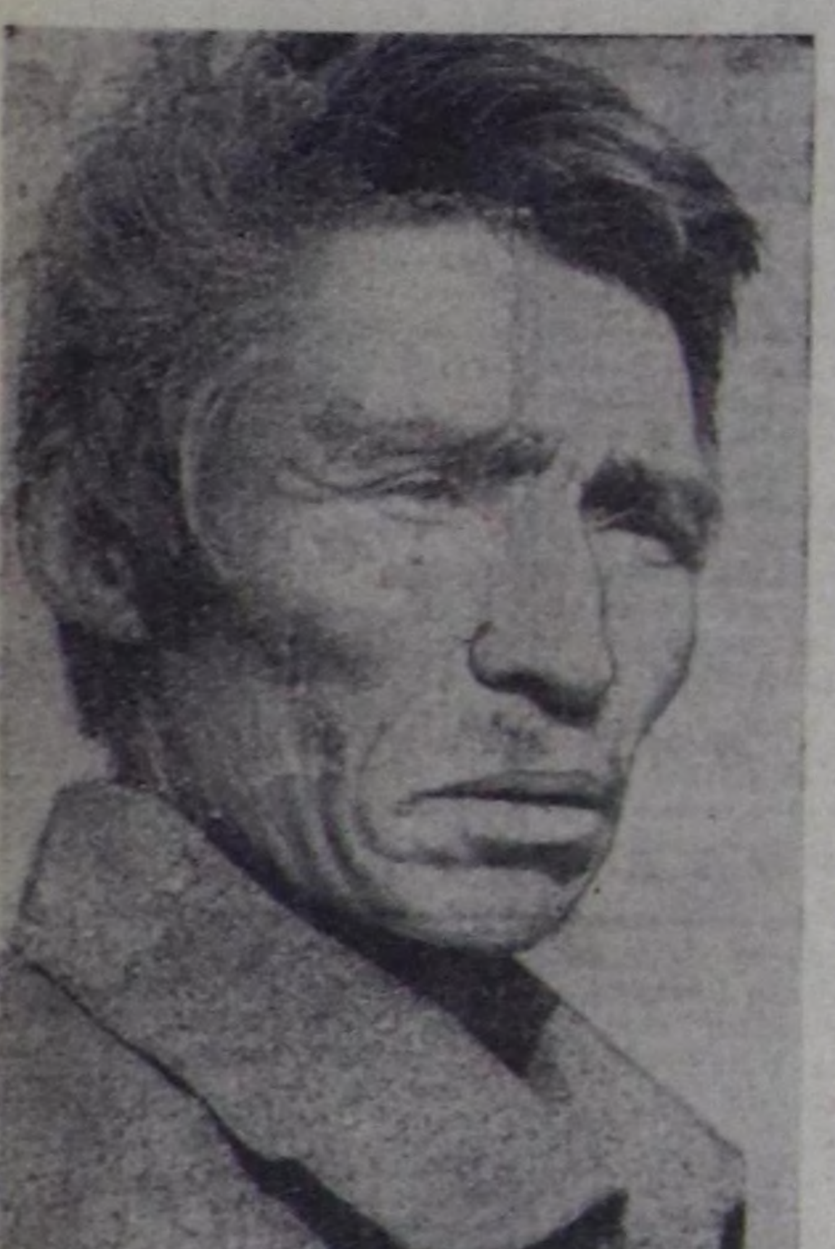

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң Ак-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери шалыпчы иште хаара туттунган ажылдап турар. Ылаңгыя СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1978—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында доктаалында айыткан сорулгаларны боттандырар дээш салбырның ажыл-ишчилери кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген.

Чактар-оол Кыргысович Халбаа — ол салбырның № 3 хойжу бригадазының хойжузу. Төрүүр 100 хойга онааштыр 93 хураганны алган болгаш кыштаглаашкынга ол эки белеткенген, 12 тонна сигенни боду кезип белеткеп алган.

Коммунист Ч. Халбаа «1977 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдээниң эдилекчизи, СЭКП Тес-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Ч. Халбаа.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжулары бо чылдың эрткен тос айларында кызымак ажылдап келгеннер. Ооң түңнелинде ажыл-агый ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онааштыр 93 хураганны доруктуруп ап, багай эвес көргүзүглүг болган. Хойжулар ортузунда социалистиг чарышка коммунист Ондар Аяк-Хээ шылгараан. Төрүүр чүс баш хойдан-на 132 хураганны ол менди доруктурган.

Хоочун хойжу Моңгуш Ырыш пенсияжай берген. Ынчалза-даа бодунуң ынак ажылында хевээр арткан. Бо чылгы социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүседип, мурнакчылардан хожудавайн турар. Төрүүр чүс баш хойдан 100 хураганны менди өстүрген, бир баштан-на 2,3 кг дүктү малчын кыргып алган. Кыштаглаашкынга белеткелди дуржулгалыг малчын хынамчалыг чорудуп келген. Кыштааның зар-саар септелгезин боду кылып дооскан болгаш он ажыг тонна өдекти бөлүп алган. Эки шынарлыг 12 тонна ногаан сигенни белеткээш, кыштаанда сөөртүп чедирген. Хойжу кыштаглаашкынга бүрүн белен.

Хойжунуң кадайы, Маадырне Дакаа Моңгуш база пенсионер, ынчалза-даа ниитиниң малын өстүрер херекке төлептиг үлүүн ам-даа киирип чоруур. Ылаңгыя чаш хураганнарны доруктуруп, өстүрер талазы-биле мергежилдиг кижилерниң бирээзи. Он сес чыл хой кадарып келгеш, бо байлак дуржулганы өскелерден өөренип, ажылынга мергежилин бедидип тургаш, чедип алган.

Хоочун хойжулар бо чылын 390 баш хураганны хүлээп алгаш, ону кыштан хүр ажылары-биле чайгы, күскү семиртилгени эки чорудуп, кышка хынамчалыг белеткенип, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

МАШИНА-ДАА КИЧЭЭНГЕЙ НЕГЭЭР

Амгы үеде бистиң чуртка чер ажылын улам хөгжүдеринге көдээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаары улуг ужур-дузалыг болурун СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде онзалап айыткан.

Көдээ ажыл-агыйга улам-на нарын, улам улуг күчүлүг машина-техниканы чурттуң үлетпүрү берип турар. Оларның аразында улуг күштүг «К-700», «К-700А» болгаш «К-701» дээр тракторлар база бар. Бир эвес бо чаа машиналарны чөп ажыглаар, дүрүм ёзугаар ажаап, кадагалаар болза, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 30—35 хуу улгаттырар болгаш көдээге эргежок чугула профессияның дыка хөй кижилерин өске ажылдарга хостаар аргалыг.

Ынчалза-даа бистиң республикада ындыг тракторларны долу күжү-биле ажыглавайн турарының факт-барымдаалары хөй бооп турар. 1977 чылда бир тракторга онааштыр чижек санныг 1981 гектар азы ээлчегде-ле 11 гектар онаажып турган. Тодаргайлаарга, бир чылда-ла бир трактор 100-тен бичии-ле хөй хүннерде ажылдап турган-дыр. Ол хире улуг күштүг «каң аъттарның» курлавырларын чедир ажыглавайн турарының чылдагааны чогум чүдел?

Чоокта чаа республиканың чамдык ажыл-агыйларынга, ооң иштинде «Шамбалыг» совхозка «Кировец» тракторларны канчаар ажыглап турарын хынап көрген.

«Шамбалыг» совхозтуң кол инженеринге чоокта чаа ажылдап кирген М. Моңгуш «К-700» тракторларның чүгле бежиниң техниктиг паспорттарын көргүскен. Арткан үш тракторнуң паспорттары ооң мурнунда-ла ис чок читкен болган. А техниктиг паспорт дээрге тракторну эдиктир ажылдатканын, техниктиг хайгааралын, кылган ажылын айтыр эң чугула документ болгай. Бар паспорттарның чүгле ийизинде тракторларның кандыг ажылдарны кылганын демдеглээн боордан башка, өскелеринде кандыг-даа демдеглелдер чок болган.

Ол ышкаш сес тракторнуң ийизи шын эвес ажыглаашының түңнелинде ажыл чок, анаа турар болган. А ол үеде күскү аңгыс андарылгазы кидин-тулук чоруп турган. Машина-техниканың чогуур документациязын чедир кылбас деп чүвениң уржуу ол-дур.

Амгы үениң чаа, нарын техниказы аңаа шыңгыы кичээнгейлиг болурун негээр. Чогум-на ооң уржурундан «Шамбалыг» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар «Сельхозтехника»-биле чогуур керээни чарган, «Сельхозтехниканың» Кызылда каттыжыышкыны-биле керээ чаргаш, «Шамбалыг» совхозтуң удуртукчулары, аңаа бир автомашинаны безин «ачыладып мундуруп» каан турган. Ынчалза-даа «Сельхозтехниканың»-даа, «Шамбалыгның»-даа талазындан чаа тракторларга чогуур хайгаарал, хандырылга чок болган.

Бир эвес техниктиг хандырылганың технологтуг негелделерин ыяк сагып, паспорт, документилерге кылдынган чүүлдерни ыяап-ла демдеглеп тургаш, ажыглаар болза, «Кировец» ышкаш чаа тракторлар септелге чокка 4000 мотор-шак азы 2 чыл улаштыр тура дүшпейн, ажылдаар аргалыг.

«Шамбалыг» совхозка тракторларны хынап турда, эдикчи-мастер О. Моңгуш бир машинаның демдеглел журналын көргүскен. Ында бижээни-биле алырга, тракторнуң техниктиг ажаалдаларының хуусаалары барымдаалаттынмаан, дыка узамдыгыышкынныг болган. А Хомушку Күдер-оолдуң хүлээп алган трактору № 2 теххайгааралды ийи удаа кылганының аразында 240 мотор-шак ажылдаар ужурлуг турган болза, 290 деп бижип каан. Ол чүл дээрге, үстү чедир кутпаан, белдирлерни чогуур үезинде чагбаан болгаш одалга насозун хынаваан деп чүвени айтып турар-дыр. Тракторну хынап, үзел-чааржының ажылдарын мастерскаяга кылыр ужурлуг. А шамбалыгжылар ол бүгүнү ажык шөлге кылып турар-дыр. Үстүнде азы үнген О. Моңгушта чүгле бедуун 3 дүгүүрден өске кандыг-даа херексел чок болган. Эдикчи-мастерде электролит, аккумулятор, дугуй хейин хынаар херекселдер безин чок болган. Ооң уржурундан чогуур параметрлер хемчээлинден артык азы четпес болгулааны хыналдадан илерээн. Чижээ, дугуйлар иштиниң базыышкыны 1,4-тен 1,8 атмосфера чедир чайгылыышкынныг, вентилятор куру кошкак, аккумуляторнуң ажаалдазы четпес болган. Аккумуляторларны 60 шак болгаш-ла, азы неделяда бир удаа хынаар ужурлуг турда, эдикчи-мастерниң бодунда электролит болгаш холумак чок, арыг суг безин чок болган.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестер «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчыларының харысалга чогундан бооп турганы илерээн. Ынчалза-даа совхозтуң бодунуң механизаторларының техникага камныг, кичээнгейлиг болурун чедир билбейн турарындан база хамааржып турар. Олар техниктиг ажаалга-хайгаарал кылыр дээнде чүгле маслонуң болгаш сугнуң деңнелин көөр, тракторнуң белдирлериниң, кол-кол кезектериниң байдалын, канчаар ажылдап турарын хынавас. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Кировец» деп амгы үениң болбаазын машиназын чүгле кыры-биле хайгаарап көөрлер. А ол канчап-даа таарышпас чорук-тур. Машина-техникага база-ла доктаамал хайгаарал херек болгай.

Бир эвес совхозтарның механизаторларының, тускай эртемниглериниң болгаш «Сельхозтехниканың» ажылдакчыларының талазындан көдээ ажыл-агый машиналарынга хайгааралды күштелдирип, чогуур дүрүм ёзугаар кадагалап, ажаар болза, техниканың ажыктыы, ооң ачызында алыр орулга улам улгадыр деп чүвени амыдырал көргүзүп турар. Ынчан «Кировецтер»-даа үр үеде, үрелиишкин чокка, улам ажыктыг кылдыр ажылдап шыдаар.

Г. ТУТЫНИНА,
Тываның курхайгаарал лабораториязының килдис эргелекчизи.

КОРАБЛЬ ТУДУКЧУЗУ— ВАСИЛИЙ СМИРНОВ

Балтийский завод
имени Серго Орджоникидзе

ЛЕНИНГРАД. Балтийниң С. Орджоникидзе аттыг заводунуң судно эптекчилериниң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, коммунист Василий Александрович Смирновтуң кылыырынга кирипкен корабльдери дыка хөй далайларда болгаш океаннарда эжиндирип чоруур.

Оларның аразында хөй тонна чүък сөөртүр танкерлер, ыяш сөөртүкчүлери, руда сөөртүкчүлери болгаш «Космонавт Юрий Гагарин» болгаш «Космонавт Владимир Комаров» деп эртем корабльдери бар.

Ол даңзының аразында «Арктика» болгаш «Сибирь» деп атомнуг ледоколдар онзагай черни ээлээн. В. А. Смирновтуң бригадазы оларны тудуп эгелээринден сугта эжиндирип киирериңге чедир ажылдаан. В. А. Смирновтуң найыралдыг бригадазының ажылчын бүрүзүнге ол атомоходтар школа болгаш шылгалда болган.

Ол бригада онгу беш чылдың дөрт чылының планын күүседипкен.

Партияның дөрт съездилериниң делегаты, СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге үш катап соңгуткан, делегейниң хөй чурттарынга совет ажылчын аңгыны хөй удаа төлээлеп чораан Василий Андреевич Смирнов чүнүң-даа мурнунда корабль тудукчузу, Москвадан азы ырак чурттарже аян-чорукка чорааның соонда ээп келгеш, ол бодунуң өөрү ышкаш ажылчын хевин кедипкеш, чепсек-херекселдерин тудуп алыр.

ЧУРУКТА: В. А. Смирнов күш-ажыл хүнүнүң соонда бригадада бодунуң өөрү-биле. Солагай талазындан оң талазынче: В. Цветков, В. Васильев, А. Цыкин, В. Смирнов, Н. Буров, И. Гришанов олар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Баштайгы эжиндириишкин

ДУДИНКА. (Красноярск край). Чуртта хемниң эң-не улуг күчүлүг ледоколу болур «Капитан Чечкин» Заполярьеде Дудинка порттан хөй судноларны үдээри-биле бодунуң баштайгы ажылчын рейизин октябрь 16-да кылып чорупкан. Аңаа хемге эжиндириишкин октябрьның ортанга чедер, ооң соонда хар чаар, соой бээр болгаш дош туруптар. Бо чылын хемчилер бодунуң ажылын үргүлчүлевишаан: чаа ледокол 90 сантиметр чедир кылын доштуг хемге эжиндирип чоруп болур, а Енисейге доштуң ындыг кылыны чүгле январьда болур.

Сибирьниң бо хеминге чартык чүс чыл ажыг үениң дургузунда судноларны башкарып келген капитан Михаил Алексеевич Чечкинниң ады-биле ледоколду адаан, Финляндияга кылган «Капитан Чечкин» деп дизель-электроход эң чаа дериг-херекселдерлиг, кол шимчедикчилерни ырактан автомат-биле башкарар. Ооң шимчедикчилери 6330 аът күштүг.

Мурманскиден болгаш Архангельскиден Дудинкаже чүъктерни кыжын сөөртүп турар далайжыларга Арктиктиг «Узаткан эжиндириишкин» деп сөс чаңчыл болу берген. Енисейниң хемчилери бо чылын Арктиканы тооп көрбейн, чаа ледоколдуң дузазы-биле планга немей 20 муң тонна ажыг чүъкту Норильскиниң даг-металлургия комбинадының бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларынга, Таймырның геологтарынга болгаш ивижилеринге немей сөөртүп чедирерлер.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

Разрезтиң тургустунганы

Чылда 55 миллион тонна хөмүр-даш бээр күчүлүг «Берёзовский-1» деп разрезтиң тудуун Красноярск крайда Шарыпово суурнуң чанында эгелээн. Ол чаа бүдүрүлге бедик бүдүрүкчүлүг, роторлуг экскаваторлар-биле, боду шимчээр тускай транспортёрлар-биле болгаш одаар чүүл сөөртүр конвейерлер системазы-биле хандыртынар. Ажылчын бүрүзүнге айда 2500 тонна хөмүр-даш онаажыр. Разрезтиң одаар чүүлү ооң чанында туттунуп турар Берёзовскийниң электростанциязынга хереглеттинер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» ону дүрген тударының ажылдарын айыткан, Сибирьниң чылда 6,4 миллион киловатт электроэнергия бээр ол күчүлүг чылыг станциязы болгаш чаа разрез— Канск-Ачинскиниң чылыг-энергетиктиг комплекизиниң кол объектилери болур.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Шарыпово суур.

Тываның суггаттыг шынаалары

Бай-Хаак суурнуң чоогунда эрткен чайгы кандаашкындан саргара када берген шынааларда суггарылга системазының лотоктарын кежилдир салгылаан. Дагдан шурап баткан Дүрген хем 1200 гектар черни суггарар. А Дубниковтуң, В. Бекасовтуң удурткан мелиораторларның мурнакчы бригадалары, «Тыва суг тудуг» трестен Г. Елизаровка удурткан монтажниктер ол объектилерни хуусаа бетинде ажыглалга киирерин хүлээнген.

Р. КОЗЬМИН,
СЭТА-ның корр.

Кызыл хоорай.

Техника—бүзүрелдиг холдарда

Омскиниң «Новоуральское» деп дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының специалистери көдээ ажыл-агый машиналарының техниктиг ажаалдазын чыл дургузунда үзүктел чок чорудар аргаже шилчээн. Дүжүт ажаалдазы эртерге-ле комбайннар болгаш өске-даа техника шөлдерден машина турар черге келир. Ону көөрге, улуг цех ышкаш: асфальтылаан черлерлиг, материалдар, артык кезектер шыгжаар стеллажтарның кырын дуглаан, автокарларны ажылдаарынга белеткээн. Мастерлерниң звенозу техниканы адырып, ону кышка белеткээр. Машиналар часка чедир каш удаа көрүлдени эртер болгаш септелгеге график ёзугаар кирер.

Машиналар турар төп шөлдү организастаанындан техниканы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткээринге күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны сапваска баштайгы чылда-ла чүгле септелгеге 100 муң рубльди камнап алган.

В. ЛОБОДА,
СЭТА-ның корр.

Омск.

Кадыкшылдың колхозта цеги

«Маяк» совхозтуң ажыл-ишчилери эмчиниң сүмелээни эмнээшкиннерин алыры-биле район төвүнче бар чытпастар. Физиотерапевтиг эмнээшкин кылыр дериглелер-биле хандыртынган профилакторийни Вилкино суурда ажыткан.

Чоннуң медицина хандырылгазының ындыг хевири Зауральениң колхоз, совхозтарында нептерээн. Колхозтуң профилакторийлериниң ажылдакчылары чүгле аарыгларга удур эмнээшкин чорудуп, ону болдурбазының хемчеглерин ап турар эвес, а мал ажаар комплекстерде, мастерскаяларда болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өске-даа участоктарында санитар-гигиеналыг байдалды база доктаамал хайгаарап турарлар. Кадыкшыл дээш ажылдың ажыктыын «Шадринский» совхозтуң экономистериниң кылган санналгалары бадыткап турар. Аараанындан ажыл шагы үзер чорук ол ажыл-агыйда ийи катап кызырылган.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Вилкино,
Курганск область.

Дээди өөредилге чери бадылаан

Бурятияда Селендумскиниң септелге-механика заводунуң техниктиг хөгжүлдезиниң планын Чөөн-Сибирьниң технологтуг институдунуң эртем-шинчилел секторунуң ажылдакчылары бадылаан. Ол программа ёзугаар ыяш дилер чаа рамаларны Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-агыйларынга машина тудукчулары бүдүрүп үндүрүп эгелээннер. Ыяш дилдирер чаа черлерге технологтуг шугумну ол дээди өөредилге чериниң башкылары болгаш студентилери ажылдап кылган болгаш ону эптеп тургузарынга дузалашкан.

Д. САНКИЕВ,
СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ.

...ХҮЛЭЭЛГЕЗИН МЕДЕРЕЛДИГ КӨӨР

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайга мөзү-шынар кижизидилгезинге холбаштыр эртем-практиктиг конференция болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Н. Комбуй, райкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. Б. Монгуш, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Д. Х. Ооржак, районнуң прокурору Б. К. Свердюков, улус судунуң улуг судьязы Т. Т. Белова болгаш өскелер-даа тус-тузунда бедик утка-шынарлыг илеткелдерни кылган.

СЭКП райкомунуң секретары З. М. Лакпаның «СЭКП-ниң XXV съездизи болгаш ажылчы чоннарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларының дугайында» аңаа кылган дыңнадыын моон адаанда парладывыс.

Коммунизм тургузуушкунунуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг сайзыралының бо үезинде кижилерниң чүгле эртемниг болгаш тускай мергежилдиг болурундан аңгыда оларның бедик моральдыг мөзү-шынары чугула.

Кижи бүрүзүнүң культурлуг, чараш аажы-чаңныг болурунга мөзү-шынар кижизидилгези кол рольдуг. Бистиң партиявыс, Совет чазаавыс социал институттар (өг-бүле, школа, дээди өөредилге черлери, күш-ажылдың болгаш өөредилгениң коллективтери, культура, албан черлери) дамчыштыр кижи бүрүзүн коммунистиг идеалга чаңчыктырары-биле кижизидилге ажылын чорудуп турар. Ол дугайын СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн: «Амыдыралга идепкейлиг туруш дег, сөглээн сөс-биле ажыл-херектиң карышпазы хүн бүрүнүң нормазынга апаар, ниитилел хүлээлгезин медерелдиг көөр чорук дег кижиниң өрү көдүрер чүве чок. Ындыг турушту ажылдап кылыры — мөзү-шынар кижизидилгезиниң сорулгазы».

Бо сөстерниң утказын хандыр бодаар болза, мөзү-шынар кижизидилгезиниң деңнелинден дыка хөй чүүл хамаарылгалыг болурун, чүнүң-даа мурнунда оңгу беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи — ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш продукцияның шынары дээш долу күш-биле ажылдаарын кижи бүрүзү биле бээр. Ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары — чүгле экономиктиг айтырыг эвес, а мөзү-шынар кижизидилгезиниң база чугула айтырыы болур. Эки мөзү-шынар, чараш аажы-чаң — чер кырынга баштайгы базымнардан эгелээш, кижиниң бүгү ажыл, амыдыралының дургузунда кайгамчык үнелел-дир.

Партияның XXV съездизиниң айтышкыннарын болгаш СЭКП ТК-ның өске-даа доктаал, шиитпирлерин удуртулга болдургаш, районнуң партия организациязы коммунистерни, бүгү ажылчы чонну марксчи-ленинчи өөредигге, оларны патриотизмге болгаш интернационализмге, кижилерниң ажыл-херээнде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле эптеш чок болурунга кижизидер ажылды организастап турар.

Сөөлгү үеде районнуң совхозтарының партия организациялары, бүдүрүлгелер, албан организация черлери чоннуң мөзү-шынар кижизидилгезинче элээн сагыш салып турар апарганы өөрүнчүг. Инженер-техниктиг ажылдакчыларны, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин чон ортузунга кижизидилге ажылын чорударынче хаара тудуп, ажылчын аңгының аныяк салгалын коллективиниң ажыл-ижинге харысалгалыг болурунче угланган лекция, беседа пропагандазының ролюн бедидери СЭКП райкомунуң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Кижизидилгени комплекстиг чорудар

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга болгаш күш-ажылчы коллективтерге сайгарып турар. Чижээлээрге, промкомбинатта (директору П. С. Карманович, партия организациязының секретары А. Е. Береговой) ук ажыл бедик деңнелде турар, аныяктарга күш-ажылдың хоочуннары — дагдыныкчыларны быжыглаан. Дагдыныкчы Санчап Эрес-оол бодунга үш аныяк ажылчынны дагдынгаш, ажылының дуржулгазын, мергежилинде ажыглап турары уран аргаларны дамчыдып берип турар. Бо коллективте ындыг дагдыныкчылар хөй. «Колючка» деп шүгүмчүлелдиг хана-солунга коллективтиң ажыл, амыдыралында четпестерин чырыдары чаңчыл болган.

1977 чылда Ак-Туруг суурга «Эрги, чаа ёзулалдар» деп темага кежээ эрткен. Аңаа 300 ажыг кижи чыылган. Чамдык кижилер эрги, чаа ёзулалдар дугайында үнелиг санал-оналын бергилээн. Ол ышкаш «Хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыыры — совет кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези» деп темага суурнуң бүгү чонунуң хуралын эрттирген. Аңаа 400 ажыг кижи келген. Бо чижектиг кежээлерни, хуралдарны, ужуражылгаларны эрттиргилээниниң соонда, ук суурда корум-чурум элээн быжыккан.

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле Көк-Чыраа, Иштии-Хем, Арыг-Бажы сес чыл школалары көскү ажылдарны чорудуп турар. Эрткен өөредилге чылында Көк-Чыраа школазынга мөзү-шынар кижизидилгезинге болгаш өөреникчилерниң эрге-хүлээлгелериниң дугайында 178 лекция, беседаны кылган. Кайда кижизидилге ажылы болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң талазы-биле ажыл доктаамал чоруп турар болдур, ында ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары эки болур. Ындыг коллективтерге райпромкомбинатты, Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязын, Алды-Шынаа сүт-бараан фермазын, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында хойжулар бригадазын хамаарыштырып болур.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир, арага-дарыже сундугар, оорлаар чоруктарга удур демисежир профилактика чөвүлелдери чурттакчылыг черлер бүрүзүнде ажылдап турар. Ынчалза-даа ажыл чогуур деңнелинде эвес. Профилактика эрттиргениниң түңнелинде илерээни: районда 246 кижи доктаамал ажыл, өөредилге чок, 183 өг-бүле арагаже сундугар, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн турарындан чединмес байдалда, 70 элээди оолдар, уруглар өөредилгезин ара каттан болгаш 63 элээди оолдар кем-херек үүлгедип болурунга чедир чуруму баксыраан болуп турар. Бо саннар чүнү көргүзүп турарыл? Мөзү-шынар талазы-биле чогуур үезинде кижизиттинмээн кижилер-дир. Оларны учётка ап, хемчеглерни ап чорудуп турар.

Районда дыка хөй арагачыларны учётка алган. Бо чылдың тос айларында оларның чамдыктары эмнеткен болгаш эмнедип турар. Ынчалза-даа арагалаашкынга удур ажыл чорудар комиссияның ажылы чогуур деңнелге четпейн турар. Шагаан-Арыг хоорайда, Хайыракан, Чаа-Хөл суурларда арагалаашкын уржуундан кем-херек үүлгедиглер ам-даа эвээжевээн.

Коммунистиг партия болгаш бистиң күрүне совет улустуң материалдыг чаагай амыдыралын экижидеринге эвээш эвес чүүлдерни кылып турар. Ол сорулгаларны моон соңгаар-даа чайгылыш чок боттандырары бистиң хүлээлгевис. Ынчалзажок кижилерниң материалдыг аргаларының өзүлдези оларның идепкей, мөзү-шынар болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези-биле доктаамал тудуш харылзаалыг болурун чедип алыры эргежок чугула.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының кичээнгейин чонну, ылаңгыя аныяк салгалды мөзү-шынар кижизидилгезинге хаара тудары кол сорулгаларның бирээзи. Ол ышкаш ажыл шагы үзер, арагалаар чорукту болдурбас дээш шыңгыы ажылдарны чорудары негеттинип турар. Чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаары, мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыглары-биле холбашкан күш-ажылчы байырлалдарны, ёзулалдарны, кежээлерни удаа-дараа эрттирери, ажылчы чоннуң сонуургалын хандыр өөренири ажылывыстың сорулгазы болур.

ЛЕКТОРЛАРГА — ХҮНДҮЛҮГ АТ

1978 чылдың октябрь 19-та үндүрген Чарлыы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тургузар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1964 чылдың май 26-да Чарлыын лекторларга база хамаарыштырган.

Чаа Чарлыкка дүүштүр РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты чоннуң ортузунга политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередиринге үр үеде идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш, марксчи-ленинчи теорияны, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказын, эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы, уран чүүлдү база литератураны пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавылазы дээш «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү лекторларга, а ол ышкаш лекция пропагандазының деңнелин бедидеринге база ону организастаарын экижидеринге эң шылгарап келген оон-даа өске кижилерге база тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1978 чылдың октябрь 19-та үндүрген Чарлыын «РСФСР-ниң Дээди Совединиң Ведомостарынга» долузу-биле парлаар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БӨГҮН — КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ХҮНҮ

Чыл бүрү октябрь 24-те делегей Каттышкан Нациялар Организациязының хүнүн демдеглээр.

КНО-ну тургускан хүнден бээр чүс чылдың үштүң бир кезии эрткен. Делегейниң ол организациязы таарымчалыг чугула рольду ойнааш, кижи төрелгетен хөгжүлдезиниң төөгүзүнде быжыы-биле киргенин төөгүлүг дуржулга көргүзүп турар деп, КНО-га идиг бээриниң Совет ассоциациязының даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү В. Г. Трухановский СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны, ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни, Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр тайбың шиитпирлээшкинниң негелделериниң дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын хүлээп алганы ышкаш, КНО-нуң ындыг акциялары таарымчалыг үнелээшкинге төлептиг болуп турар. КНО-нуң чогуур өске-даа таарымчалыг дыка хөй шиитпирлери бар.

Бистиң үевисте делегей дүрген өскерлип турар. Бир эвес 1945 чылда КНО-нуң Уставының адаанга 50 чурт адын салган турган болза, ам КНО-нуң Нью-Йоркта бажыңының баарында организацияның кежигүннери — 150 чурттуң туктары киискип турар. Дыка хөй улустар колониализмниң кинчи-бектерин ап октааш, хамаарышпас чорукту чедип алган болгаш КНО-нуң кежигүннери болу берген. Ол чорук Каттышкан Нациялар Организациязынга политиктиг байдалды боттуу-биле өскерткен.

Бо чылын КНО дыка идепкейлиг хөделип турар. Ооң кичээнгейи амгы үениң эң чугула айтырыынче — чепсеглениишкинниң дүжүрериниң айтырыынче угланган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының майюньда болган тускай сессиязын чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында айтырыгга шуут тураскааткан. Улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының талазы-биле бодунуң политиказынга шынчы Совет Эвилели чугула саналдарны киирген.

Совет саналдар эң чугула сорулганы чедип алырынче — боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти кызыгаарлаарынче, кызырарынче болгаш хоруурунче угланган. Хөй-хөй чурттарның хөй-ниитизи ынчангаш харын ол саналдарны чүүлдүгзүнүп уткаан. Ол саналдарны боттандырары делегей харылзааларынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн быжыглап, ханыладып база калбартып болур ийик.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынның быжыглаарының херээнге-даа, чепсеглениишкинни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге-даа КНО улуг рольду ойнаар апаар дээрзин Совет Эвилелинде билип турар. Буянныг чаагай ол херекке хамаарыштыр ССРЭ КНО-га эң улуг деткимчени көргүзер бодалдыг.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ ТУТКАН

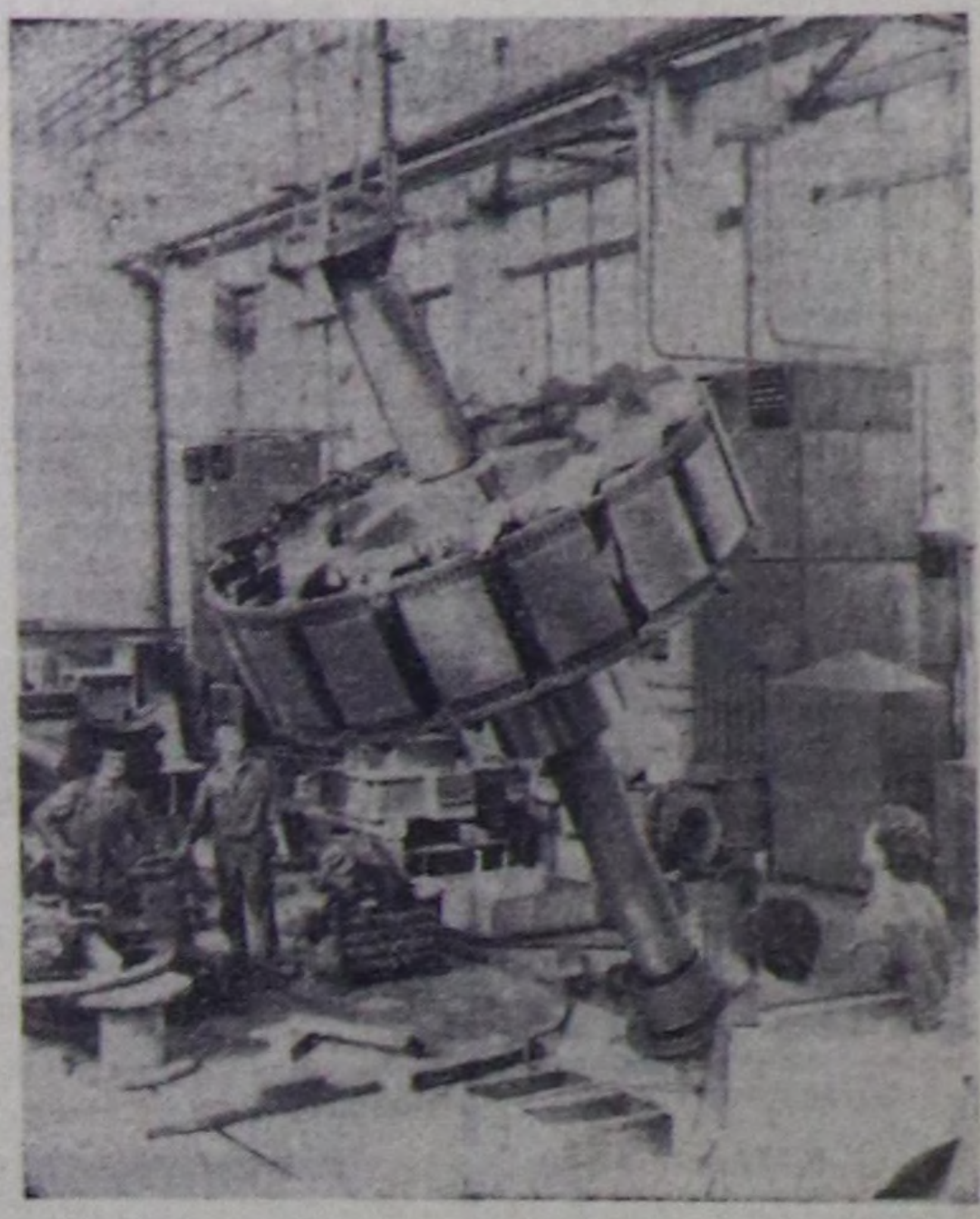

Софияның В. Коларов аттыг чондурар техника заводу болза Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудкан найысылалдың улуг бүдүрүлгези болур. Ленинградтың «Электросила» заводу-биле ол сырый харылзаалыг. Бо завод продукциязының барык үштүң ийи кезиин ССРЭ-же үндүр садып турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

БЕЛЬГИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Социал-христиан партияның төлээлекчизи П. Ванден Буйнантстың тургусканы Бельгияның чаа чазаа даңгырак хүлээп алган. Экономиктиг болгаш ол кавының айтырыгларының талазы-биле чагырыкчы коалицияның иштинге болган чөрүлдээлер уржуунда бо чылдың октябрь 11-де халашкан Л. Тиндеманстың чазаандан чаа чазактың составы херек кырында чүнүң-биле-даа ылгалбайн турар.

Премьер-министр П. Ванден Буйнантс национал камгалалдың министриниң эрге-дужаалын бодунга арттырып алган. Премьер-министрниң оралакчызының эрге-дужаалынга юстиция министри Р. Ван Элсландыны томуйлаан.

Ында демдеглеп турары-биле алырга, чаа чазак түр чазак болур болгаш кыска хуусаа иштинде турар. Ооң кол сорулгалары болза күрүнениң конституция реформазын белеткээри, парламентиге ээлчег чок соңгулдаларны чорудары, чуртта экономиктиг болгаш социал байдалды экижидер талазы-биле дарый хемчеглерни ап чорудары болур деп, чаа президент-министр медеглээн.

Элээн каш айтырыгларның талазы-биле шыңгыы чөрүлдээлерниң барыын ужурундан чурт хуусаа бетинде парламент соңгулдаларындан чайлап шыдавас деп, ол демдеглээн.

Конституция реформазының төлевилелин чоокку ийи айның дургузунда парламентиге киирген турар. Конституция реформазын чүүлдүгзүнүп көөрү парламентини тарадырынга чайгаар чедирер ужурлуг болганда чаа чазактың эрге-чагыргага турарының хуусаазы парламентиден хамааржыр деп, оон ынай П. Ванден Буйнантс чугаалаан.

КАРЖЫ ҮРЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА). ГФР-ниң бундестагының президентизинге Барыын Берлинниң чагырыкчы бургомистри Д. Штоббени соңгааны болза «Берлин (Барыын) ГФР-ниң тургустунган кезээ болбас болгаш оон чагыргазында турбайн турар деп айыткан 1971 чылдың сентябрь 3-те чарган дөрт талалыг дугуржулганы каржы үрээни болур» деп дыңнадыгны АДН агентилел нептереткен.

ГФР-ниң конституция-эрге хүлээлгелерин Барыын Берлинниң чагырыкчы бургомистриниң күүседип турарын Барыын Берлинге хамаарыштыр ГФР-ниң хоойлуга удур семээшкининиң күштелгени кылдыр үнелеп көрүп болур деп ол дыңнадыгда айыткан.

АРААТАНЗЫГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУУР!

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээр болгаш НАТО-нуң барыын-европейжи чурттарында туруп турар ракета болгаш артиллерия чепсээниң чамдык системаларын нейтроннуг дайынчы чепсек-биле чепсеглеп болур кылдыр чаартып кылыр дээн АКШ-тың администрациязының шиитпири делегейде улуг килеңнээшкинни болдурган. Ол айыылдыг шиитпирни янзы-бүрү чурттарның хөй-ниитизи ядролуг чепсектиң ол чаа хевирин хоруурун негеп турар делегейниң улустарынга турамыккай чөңгээлээшкин, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш демисежип турар планетаның хөй миллион кижилериниң тура-соруун тооп көрбээни кылдыр үнелеп көрген.

Праганың **«Руде право»** солуну мынча деп бижээн: Ак бажыңның чаа базымы бүгү делегейде буруу шапкан араатанзыг чепсекти комплекстиг бүдүрериниң оруунче АКШ-тың шилчээниниң айыылдыының дугайын чигзиниг чокка херечилеп турар. Ооң-биле холбаштыр нейтроннуг бомбага удур бүгү делегей шимчээшкинин улам ыңай күштелдирери улам-на улуг ужур-дузалыг болу берген.

Ол шимчээшкинге янзы-бүрү политиктиг угланыышкынның чаа-чаа, организациялар болгаш партиялар каттыжып турар дээр дугайын бүгү диптерден кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар. Нейтроннуг чепсекти бүдүреринге болгаш боо-чепсекти эндере бүдүреринге удурланган резолюцияларга ниитизи-биле ам 700 миллион ажыг кижи ат салган. Ат салганнарның саны соксаал чокка өзүп турар.

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрерин эгелээр деп АКШ-тың президентизиниң шиитпирин ГДР-ниң найысылалында үнүп турар **«Нойес дойчланд»** солуну «АКШ-тың президентизи нейтроннуг чепсекке дайынчы октарны бүдүрерин чөпшээрээн» деп тодаргайлаан. Ол шиитпир бүгү-ниитиниң дүвүреезинин болдурган. Нейтроннуг бомбаны шуут бүдүрер дугайында айтышкынны дорту-биле бербээн-даа болза, чаа хемчег ону бүдүреринге арганы ажыдып берген деп, **«Берлинер цайтунг»** бижээн.

Барыын Европада туруп турар ядролуг чепсектиң чамдык системаларын оларны нейтроннуг ядролуг октар-биле чепсеглеп болур кылдыр чаартып кылыр дугайында шиитпир-биле холбаштыр албан ёзузу-биле сагыш човаашкынны **Нидерландының чазаа** илереткен. Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде мынча деп бижээн: «Нейтроннуг бомба деп адаар чүүлдүң кезектерин бүдүрүп эгелээрин АКШ-тың чазаанын эргежок чугула деп санаанының дугайында медээ чазактың сагыш човаашкынын болдурган».

АКШ-ка нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң аргазын президент Картер база катап ажыдып берген деп, Лондонның **«Дейли мейл»** солуну онзалап демдеглээн. Дж. Картерниң айтышкынын «ядролуг ок-чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрерин чүүлдүгзүнгени болур» деп бодунуң ээлчээнде **«Файнэншл таймс»** адаан. Нейтроннуг чепсекти калбартып чорудары ядролуг дайынның өөскүп үнеринге чиигии-биле чедирип болур деп, **«Таймс»** солун сагындырган. Ындыг айыылзыныышкынны Италияның **«Мессаджеро»** солуну база илереткен. «Нейтроннуг чепсек аңаа дайынны ядролуг дайынче дүрген өөскүдүп кииреринге арганы бериптер ийик» деп, ол солун бижээн.

АКШ-тың администрациязының шиитпирин «нейтроннуг бомба-биле коргударын база катап эгелээни» болгаш ядролуг боо-чепсекти көвүдедириниң оруунга чаа базым кылдыр француз **«Юманите»** солуну үнелеп көрген.

Америк администрациязының айыылдыг хөделиишкининге ГФР-ниң хөй-ниитизи килеңнээн. Нейтроннуг бомбаны бүдүреринге болгаш ону барыын-герман девискээрге тургузарынга ГФР-нин чазаа шиитпирлии-биле удурланыр ужурлуг деп, Соңгу Рейн-Вестфалия черниң шериг албаның эрттирерингe удурланыкчыларның интернационалы деп тайбыңның немец ниитилелиниң медеглелинде айыткан. Мюнхенниң чурттакчылары ноябрь 11-ден 19-ка чедир тайбыңның неделязын эрттирер деп шиитпирлээн. Ооң үезинде нейтроннуг бомбага болгаш массалыг узуткаашкын чепсээниң өске-даа хевирлеринге удур демиселдиң лозуңнары-биле митингилерни болгаш чыскаалдарны эрттирер. Чурттуң хөй-ниитизиниң кол организациялары ол хемчеглерге киржириниң дугайын чөпшээрежип турарын медеглээннер.

«АКШ-тың президентизи нейтроннуг бомбаны бүдүреринге орукту ажыткан» деп эгелиг дыңнадыында Токионуң **«Нихон кэйдзай»** солуну «НАТО-нуң чурттарында-даа, АКШ-тың бодунда-даа нейтроннуг бомбаны бүдүреринге удурланыышкыннар өскен» деп демдеглээн. «Херектиң ужуру чүл дээрге, нейтроннуг бомбаның кезектерин бүдүрүп эгелээри болза нейтроннуг чепсекти нептередириниң оруунга бурунгаар базым болур» деп, **«Токио симбун»** айыткан.

Каттышкан Штаттарда Ак бажыңның шиитпири килеңнээшкинниг чорукту көвүдеткен. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң планнарынга америк улус шиитпирлии-биле удурланып турар. Ол бомбаны бүдүрүп үндүрери ракета-ядролуг боо-чепсектиң контроль чокка эндере бүдүрүлгезин көвүдедиринге чигзиниг чокка чедирер деп, АКШ-тың сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы **Ричард Морфорд** медеглээн. Бөдүүн американнар чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле боттуг дешпилгени чедип алыры дээш демисежип, администрациядан боо-чепсектиң чаа системаларын көвүдедиринден ойталаарын, чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай ажыл-херектерже шилчиирин негеп турарлар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДОКПАК — БУРЖУАЗ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ДЕМДЭЭ

Барыын чүкте «демократия» — чагырыкчы аңгының эвээш санныг төлээлекчилеринге эгээртинмес байлак болгаш артык эргелер болур, а ажылчы чоннарга, социал деңэрге болгаш хамааты хосталгалар дээш демиселчилерге ол — полицейлерниң докпактары, кара-бажыңнар, хан төгүүшкүннүг шаажылаалдар болур.

«Хостуг делегейниң» чурттарында кончуг улуг, эки чепсегленген суд-шииткекчи аппарат бар. Ооң сорулгазы болза, амгы үениң капиталистиг делегейинде чөптүг эвес чорукка удур таарзынмас чоруктуң кандыг-даа илерээшкинин каржызы-биле базары болур.

ЧУРУКТА: докпак — Барыын чүкте корум-чурум камгалакчыларының кол «барымдаа чүүлү» болур.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

КЫДАТ ШОВИНИСТЕРНИҢ ПЛАНЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Пекинниң болгаш оон талалакчыларының Пномпеньде доктаамал ажыглап турар эрги болгаш бялдинигир аргалары болза нүтүлдээшкин болгаш кегелээшкин болур деп, редакция чүүлүнде «Куан дой нян зан» солун бижээн.

Пекинден үнүп турар хоп-меге калчаалыг болган тудумна оларның хөделиишкиннери улам-на каржы-дошкун болгаш кара сагыштыг боол турар деп, солун демдеглээн.

Делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи Пол Поттуң — Иенг Сариниң кампучи бөлүүнүң чорудуп турар өлүрүкчү политиказын буруу шаап, Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң тергиидекчи, эжелекчи, улуг күрүнезирек стратегиязын боттандырып чорудар сорулга-биле Пномпеньде бодунуң чалчаларын ажыглап турар Пекинниң чагырыкчы бөлүктериниң каржы-дошкун, кара сагыштыг ужур-утказын сойгалап илерелип турар. Пекинде, Пномпень-даа «Кампучияже улуг шаап халдаашкынны Вьетнам белеткеп турар» деп адаар хоп-меге шуугаазынны үндүргеннер. А оон-биле кады Кыдат боду вьетнам-кыдат кызыгаардан 8—10 километр черде девискээрлерже боттарының улам-на хөй санныг шериглерин, шериг чепсек-херекселдерин чорудуп, шериг өөредилгезин эрттирип, оңгулар казып, быжыглалыышкыннар тудуп турар.

Пекинниң айтышкыны-биле кампучи реакционерлер он-он дивизияларны, хөй санныг танкыларны, артиллерияны, боо-чепсекти кыдат чөвүлекчилерниң командылалы-биле Вьетнамга удур чаа шериг халдаашкыннарын чорудары-биле вьетнам кызыгаарының чоогунда мөөңнеп турар.

Кыдат пропаганда «Вьетнам Компонгсом дээр кампучи портче халдаашкынны кылыр деп турар» дээр дугайында шуугаазынны үндүрүп турда, Вьетнамга удур шериг халдаашкыннарын чорударынга бодунуң талалакчыларынга дузалаары-биле ол портче боо-чепсекти, ооң иштинде аар артиллерияны болгаш танкыларны эккеп, кыдат корабльдер удаа-дараа кээп турар. Вьетнам балыкчыларга удур үзүктел чок чөңгээлээшкиннерни болгаш кем-буруулуг үүлгедиглерни чорудуп, кыдат корабльдер Вьетнамның девискээр сугларын үреп келгеннер.

«Вьетнам Кампучияга эргилде чорудар деп турар» дээр дугайын Пекин чарлап турар үеде, Кыдат хоралакчы ажыл-чорудулганы чорудары-биле болгаш корум-чурум чок чорукту болдурары-биле шпионнарны болгаш диверсантыларны Вьетнамче чажыды-биле чорудуп турар. ВСР-ниң кызыгаар чоогунда районнарга үймээннерни организастап чорудары-биле мурнунда Вьетнамга чурттап турган болгаш Кыдатче дезип чоруткан кыдат националдыг он-он муң кижини Вьетнамче чорударын ол планнап турар.

Пекинниң бүгү хоп-мегелери кыдат удуртукчуларының кара сагыштыг бодалдарын болгаш хөделиишкиннерин чажырарынче угланган деп, солун онзалап демдеглээн. Херектиң ужуру чүл дээрге, амгы үеде Вьетнамның чөптүг туружу болгаш оон чорудуп турары тайбыңның, кады ажылдажылганың болгаш найыралдың даштыкы политиказы делегейниң хөй-ниитизиниң, чүнүң-даа мурнунда Мурнуу-Чөөн Азияда хөй-ниитиниң чүүлдүгзүнүүшкүнүң болгаш деткимчезин кежангызындан артыкка алганы болур. Оон-биле кады Пекинниң Вьетнамга удур, социалистиг чурттарга удур угланган өжээнниг политиказы, дайын кыпсып үндүреринче оон кыйгырыы бодунуң барык бүгү өңнүктерин чидирер болгаш бодун чааскаанзырадырынга чедирер ындыг байдалды болдурган. Кыдаттың талазында чүгле кампучи чалчалары болгаш империализмниң база делегей реакциязының күштери артып калган.

Пропагандистиг шуугаазыннар-биле, кыдат төлээлекчилерниң Вьетнамны хоптап турганы, даштыкы чурттарже хөй удаа чоруп келгени-биле Пекин бодунуң улуг күрүнезирек, тергиидекчи болгаш эжелекчи политиказын чажырып чаап шыдавас деп, түңнелинде «Куан дой нян зан» солун бижээн.

МЕДЭЭЛЕР

Соок — косметологтуң дузалакчызы

УССР-ниң Эртемнер академиязының эртемденнериниң Харьковтуң медиктери-биле кады кылганы чаа аппарат косметолог эмчилерниң дузалакчызы болу бээр. Ону криогенниг аппликатор дээр. Чамдык кеш аарыгларын эмнээринге ол дыка таарымчалыг. Ол приборнуң сүүр бажын, ооң иштинде шимчеп чоруп турар соок азот-биле 180 градуc чедир соодуптар, эмчи аарыг черни ооң-биле эмнээрин таарыштырып турар. Баксыраан кешти аарышлыг эвес кылдыр ап каапкаш, ооң соонда чаа кеш-биле солуп кааптар. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң медицинаның чаа техниказының талазы-биле комитеди ук аппаратты калбаа-биле үндүрүп эгелээр деп сүмелээн.

Физиктер болгаш медиктер Харьковка криогенниг херекселдерни чогаадып кылган, оларны чурттуң офтальмология, стоматология болгаш өске-даа медицина албан черлеринде ажытлап турар.

(СЭТА-ның корр.)

ХАРЬКОВ.

Дириг индикаторлар

Латвияның эколог эртемденнери долгандыр турар бойдустуң арыын хынаарының чаа аргазын сүмелээннер. Химиктиг анализтерден чыда калбас идегелдиг медээни берип болур микроорганизмнерни, үнүштерни болгаш насекомнарны олар шинчилеп көрген. Оларның дузазы-биле чижээлээрге, сугнуң шынарын тодарадып болур.

Суг дүвүнде черде чурттап турар «ручейниктер» кандыг-даа бүлүргей сугга шыдашпастар. Үлетпүр артынчылары-биле чемненир бактериялар, моллюскулар болгаш бичии рактар бар, суг шыгжамырлары хирленип баксырай бээрге, олар эндерлип кээрлер.

Сера, кальций, коргулчун, цинк бар хөрзүннү эндевес дириг индикаторлар база бар.

С. ШПУНГИН,
СЭТА-ның корр.

РИГА.

Фергана шынаазында далай

Узбекистанда Фергана шынаазында тудуп турар кылымал далай — Андижанның суг шыгжамыры баштайгы чүс-чүс миллион кубометр сугну чыып алган.

Кара-Дарья хемниң унун бөгген бетон хананың узуну 965 метр болур. Ооң эң бедии 115,5 метр чедер. Кылымал далайга 1 миллиард 750 миллион кубометр суг чыглыр. Ол болза республиканың эң улуг 13 шыгжамырларында бөгүн мөөңнеттинип турар суг курлавырының үштүң биринден хөй. Ында 100 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанцияны база тудуп турар.

Андижанның суг шыгжамыры Кара-Дарья хемниң суунуң сезонда болгаш хөй чылдар дургузунда деңнеп-дески эвес агарын ажып эртер арганы бээр. Узбекистанның болгаш ооң-биле кожа Киргизияның 400 муң гектар черин суг-биле ол хандырар. Фергана шынаазының ажыл-агыйлары ооң түңнелинде чыл бүрүзүнде 100 муң тонна ажыг хөвенни, хөй санныг виноградты, ногааларны, бахчи культураларын немей ап болур деп санап турар.

Андижанның суг шыгжамыры төлевилеттинген деңнелинге 1981 чылда чедер. Амгы үеде плотинаның бедии 80 метр четкен болгаш ында үш миллион кубометр бетонну салган.

Ооң чоогунда гидротудугжуларның хоорайын туткан. Ооң чурттакчыларының саны 20 муң кижи ашкан.

Э. ХОДЖАЕВ,
ПМА-ның корр.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

СЭКП ТК-ның бо чылын хүлээп алган «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында мынчаар айыткан: «Клубтарның, Культура ордуларының болгаш бажыңнарының, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылының утка-шынарынче, оларның күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазы-биле харылзааларын быжыглаарынче бот-тывынгыр уран чүүлдү кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезинге, оларның угаан-медерелинде эргениң артыышкыннарын чок кылырынга калбак ажыглаарынче онза кичээнгейни угландырар». Ынчангаш бо доктаалды удуртулга болдургаш, республиканың партия, совет органнары, культура ажылдакчылары бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыңай хөгжүдер дээш калбак хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чылдан чылче Тыва АССР-ниң уран чүүлү улам сайзырап олурар. Ооң бир чижээ найысылал Кызылдың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажыл-херээнден көрүп болур бис.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлделерин организастап эртирери чаңчыл апарган. Бо талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң культура килдизи биче эвес ажылды кылып турар. Хоорайның эрткен чылгы Улуг Октябрьның 60 чыл болган оюнга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезинге 18 коллектив киришкен. Аңаа моон мурнуунда көрүлдеге киришпейн турган демир-бетон кыдыглар заводунуң, сайгарылга баазазының болгаш өске-даа чамдык коллективтерниң бот-тывынгыр артистери идепкейлиг киришкеннер. Ол ышкаш хоорайның харылзаа белдириниң, Кызылдың үлетпүр садыының база аъш-чем садыының, республиканың хереглекчилер ниитилелиниң автобаазазының коллективтери эки белеткелдиг болганнар.

Ол көрүлдеге нинти ырның, танцының, үрер хөгжүм оркестрлериниң болгаш ыры ансамбльдериниң коллективтеринге хөй санныг, янзы-бүрү ажыл мергежилдиг кижилер киржип, боттарының уран талантызын бараалгатканнар. Хоорайның элээн хөй бүдүрүлге, транспорт, албан организация черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери доктаамал ажылдап турар. Оларга Кызыл хоорайның харылзаа белдириин, столоваялар болгаш рестораннар трестин, автотранспорт бүдүрүлгезин, Кызылда аъш-чем садыын болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур.

Бо чылын хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң сөөлгү түннел көрүлдези декабрьда болур. Манаа чамдык коллективтер амдыгаалтан багай эвес белеткенип турар.

Көрүлдеге уткуштур

Орта бир чижек кылдыр Кызылдың аъш-чем садыының бот-тывынгыр уран чүүл коллективин кирип болур.

Кызылдың аъш-чем садыының каттышкан профэвилел комитединиң даргазы Нелля Михайловна Гуркина мынчаар чугаалап турар:

— Коллективте бот-тывынгыр уран чүүлдүң сайзыралынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Бисте нинти ырның, танцының, домра-доп шулуурнуң, ийи-чаңгыстың ырларының бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң удуртукчулары В. Нагорный биле В. Котенко олар боттарының опаашкан ажыл-херээнге ак сеткилдиин көргүзүп, бот-тывынгыр артистер-биле белеткел ажылын эки чорудуп келгеннер. Ынчангаш оларга хүндүткел улуг.

Бо коллективтиң бот-тывынгыр артистери хоорай көрүлдезинге чедиишкиннерлиг болуп турар. Эрткен чылгы көрүлдеге бо коллективтиң бот-тывынгыр артистериниң каас-чараш идик-хеви бирги чергениң дипломун, нинти ыр бөлүү ийиги чергениң дипломун алган.

Ам бо коллектив Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болур оюнга тураскааткан «Комсомол мээң чалыы назыным» деп хоорайның уран чүүл көрүлдезинге багай эвес белеткенип турар. Танцы бөлүүнде 16 кыстар хаара туттунган болгаш олар молдав улустуң база амгы үениң чаа танцыларын белеткеп турар. А нинти ырның болгаш ийи-чаңгыстың-даа ырларының бөлүүнде белеткел багай эвес. Чаа Совет Конституцияның 27 чүүлүнде: **«Угаан-бодалдың үнелиг эртине чүүлдерин камгалаар, көвүдедир болгаш оларны совет кижилериниң мөзү-шынар база эстетиктиг кижизидилгезинге, культурлуг деннелин бедидеринге калбаа-биле ажыглаар дугайында күрүне сагыш салып турар. ССРЭ-де профессионалдыг уран чүүлдү болгаш улустуң уран-чечен чогаадылгазын хөгжүдерин бүгү хемчеглер-биле деткип турар»** — деп айыткан.

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткел ажылы чамдык бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлеринде кончуг кошкак чорупп турар. Маңаа тодаргай чижек кылдыр республика типографиязының коллективин ап болур. Олар ам-даа хоорай көрүлдезинге белеткенмейн турар. Коллективте бот-тывынгыр уран чүүлге хандыкшылдыг аныяктар хөй. Ында партия организациязы, комсомол комитеди бот-тывынгыр уран чүүлдү чогуур негелдезинге чедир сайзырадып тургузарынче кичээнгей салбайн турары хомуданчыг.

Шак мындыг янзылыг байдалды хоорайның өске бүдүрүлгелеринден — даараныылга комбинадындан, № 1, 2, 3 автотранспорт бүдүрүлгелеринден база көрүп болур.

Санныг хонуктар билдиртпейн эрте бээр. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң хоорай көрүлдези удавас. Ынчангаш аңаа бүгү коллективтер амдыгаараштан эки белеткенир ужурлуг.

Х. ХЕРЕЛ.

УРАН ХОЛДАР БАРААЛГАДЫЫ

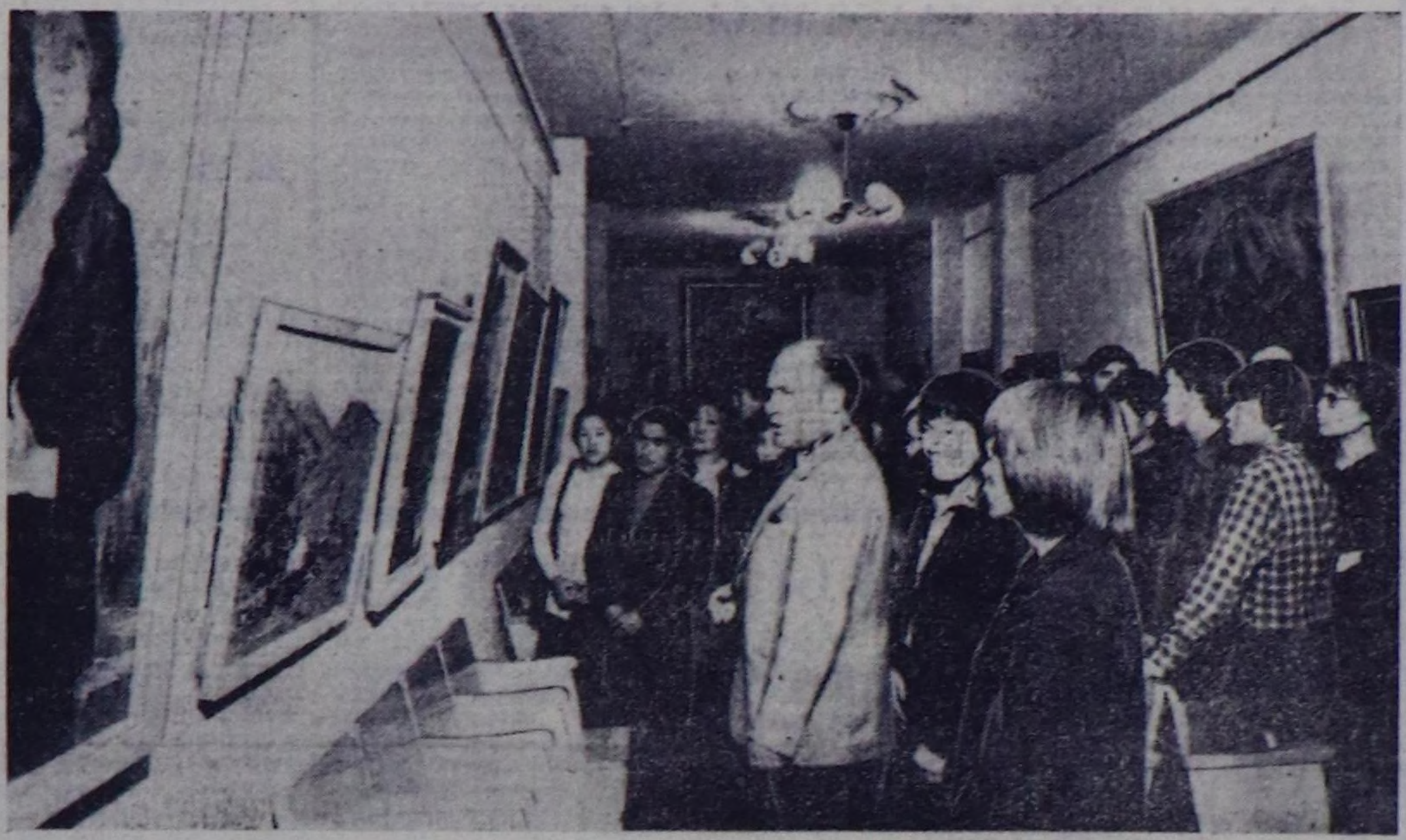

Комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан республиканың аныяк чурукчуларының ажылдарының делгелгези Алдан-Маадыр аттыг музейге болуп эрткен. Делгелгени ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары М. Фирсова ажыткан. Он сес аныяк авторлар дөртен ажыг ажылдарын делгелгеге бараалгаткан. Аныяк авторларның ажылдарын ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Ю. Курский таныштырып, тайылбырлап берген.

Чурукчулар И. Салчак болгаш С. Сааяның ажылдарының чанынга көрүкчүлер үр доктаап, оларның кылган ажылдарын улуг сонуургал-биле топтап көрүп турганнар. Ол ышкаш чурукчу Надя Рушеваның чуруктарын чон база катап улуг сонуургал-биле көрүп, үнелелди берген. Ук делгелге музейде ам-даа ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Алдан-Маадыр аттыг музейде аныяк чурукчуларның ажылдарын көрүкчүлерниң сонуургап көрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БАЗА КАТАП ТААКПЫ ДУГАЙЫНДА

(Саннар, фактылар)

«Таакпылаванар. Ол организмге хоралыг!» деп, эртемденнер болгаш эмчилер солун, сеткүүл арыннарында хөй-хөй статьяларны бижип, таакпының кижиниң организминге кайы хире хоралыының дугайында тайылбыр ажылын хүн бүрү соксаал чок чорудуп турар.

Медицина эртемнериниң доктору Ф. И. Алжигитов ол хоралыг чаңчыл дугайында дараазында чаа фактыларны немээн.

Чер бөмбүрзээнде таакпылаар кижилер хүнүң-не 2,5 миллиард сигаретти тыртып турар.

Американың Каттышкан Штаттарында 30 миллион кижи таакпылап турар.

1977 чылда французтар 11,9 миллиард франк-биле 84 миллиард сигаретти болгаш 10,6 миллиард сигараны садып тырткан.

Бистиң чуртувуста тоску беш чылда таакпы бүдүрүлгези 20 хуу өскен.

Тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, таакпылавас кижилерге деңнээрге, таакпылаарлар стенокардиядан 13 катап, миокард инфарктызындан 12 катап, улуг хырынның оюлганнаар аарыындан 10 катап хөй аарып турар болгаш ол бүгүнү катканының түңү хире катап өкпе рагындан хөй аарып турар.

Тускай эртемниглерниң доктаамал хайгааралынга турган 13 муң он бир харлыг америк оолдар боттарының чажыттарындан өөредилгедаа, ниити өзүлде-сайзыралдаа талазы-биле үш ай хожудап калган болгаш аарычал болган. Чылдагааны — оларның нелерп саатыг турган таакпылап турган.

Чаңгыс сигарета кижиниң организминге хонукта негеттинер 25 мг С витаминниң үштүң бир хуузун узуткап турар. Чаңгыс апельсинде, ол хире С витамин бар дижик. Бир эвес хүнде 20 сигарета тыртып турар кижи организминге С витаминниң чогуур деңнелин тудар дизе, хүнде ле чээрби апельсинни чиир ужурлуг-дур.

Француз эртемденнериниң шинчилээни: чээрби хар четпээн болгаш 55 хардан өрү назылыг кижилерниң организминге таакпының хоралыының дээжи улуг.

Таакпылап турар кижилер долгандыр турар таакпылавас кижилерге база улуг хораны чедирип турар: таакпы ыжының утарлыг хоразын олар база киир тынып турар болгай.

Чаңгыс сигарета кижиниң назынын 5,5 минута кызырар. Таакпылаар кижилерниң ортумак назыны, таакпылавас кижилерден 6—8 чыл кыска болур.

КАДЫКШЫЛ БӨЛҮКТЕРИ

Кызылда ийи кадыкшыл бөлүү чоокта чаа катап ажылдап эгелээн.

Кадыкшыл бөлүүнүң бирээзи эртен ажылдаар. Чылыг үеде арыг агаарга сула шимчээшкиннер кылыр, парктың спорт шөлүнге волейбол, баскетбол ойнап турар. Кышкы үеде неделяда үш удаа спорт залынга сула шимчээшкиннерни кылып келген. Ооң аңгыда кижиниң кадыкшылын быжыглаарынга хамаарышкан номнар-биле таныжып, мага-бодун дадыктырып турарлар. Бо бөлүктүң киржикчилериниң кадыы, назыны, ажылдап турар чери шупту аңгы-аңгы. Кадыын быжыглаар, мага-бодун сайзырадыр дээш кичээлдерге олар, доктаамал кээп турар.

Өске бөлүктүң кижилери ажыл шагының соонда спорт залынга боттарының кадыының, назынының ааый-биле күш-дамыр шимчээшкиннерин кылып, волейбол, баскетбол ойнап турарлар.

Кадыкшыл бөлүктериниң киржикчилери чайын хоорай кыдыынче туристиг походтарны организастаан, парктың хөлбээнге хемелеп, эштип өөренип алганнар. Кыжын хаактыг болгаш коньки лиг селгүүстеп турар бис.

Кадыкшыл бөлүүнге киржирге кижиниң кадыы быжыгып, экижиир, омак-сергек болур чүве-дир. Кижи бүрүзү бодунга таарыжыр мергежилдерни, шимчээшкиннерни эмчиниң сүмезин ёзугаар кылыр. Ол кымга-даа ажыктыг, ынчангаш аңаа киржир күзелдиг кижилерни чалап турар бис.

Р. ДОЛЗАТМАА,
кадыкшыл бөлүүнүң киржикчизи.

КАИ-НИҢ ЭКРАНЫ

НЕГЕЛДЕНИ ШЫҢГЫЫРАДЫР

Республиканың оруктарынга чүс-чүс автомашиналар дүн-хүн чок аргыжып турар. Оларның аразында чүък, чиик машиналар, мотоциклдер дээш, кандыызы чок дээр. Машиналарның көвүдээни-биле чергелештир чолаачы кадрларның саны база көвүдээри чугаажок болгай. Чолаачы мергежил эң нарын мергежилдерниң бирээзи. Ол кижиден шыдамык, эскерикчел, корум-чурумнуг болурун болгаш эдилээн техниказын хандыр билген турарын негээр. Ынчангаш ол мергежилди шилип алган кижилер эң харыысалгалыг болур дээрзин билдингир-дир.

Транспорт ажылдакчыларының кол сорулгазы улус ажыл-агыйынга херектиг чүъктерни дүрген чедирери, чоннуң аргыжылгазын хандырары болгай. Бодап көөрге, бир черден чүъкти чүдүрүп алгаш, өске черге чедиреринде нарын чүве чок ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа машинаны билдилиг башкарары, кудумчу шимчээшкининиң чурумнарын шыңгыы сагыыры ындыг-ла амыр эвес херек. Чамдык чолаачылар бо негелдени шоолуг херекке алыксавас чоруктар бар. Моон ужурунда КАИ дежурныйларының демдеглел дептерлеринге орук-транспорт озал-ондаа болганы бо-ла демдеглеттине бээр. Ындыг кузенчиг эвес болуушкуннар транспорттуң үрелик болганындан, чолаачының серемчилел чогундан, а хөй нуруузунда чолаачының эзирик чорааныындан болуп турар. Чамдыкта чолаачы ажыл сөөлүнде машиназын бажыңының чанынга тургузуп алырындан озал-ондак база болур.

Бажың чанында турган машина кайнаан озал-ондак кылыптарыл деп чамдык кижилер айтырар чадавас, ынчангаш ону тайылбырлаза чогуур. Машиназын бажың чанынга тургузуп алган чолаачы бодунуң туралааны-биле ынай-бээр бо-ла чораан болур: хуузунда ажылынга-даа, кижилерниң айбызынга-даа чоргулаар. Ол үеде ажыл бүдүрүп алганын азы эжинге дузалапканын «чуур» чоруктар хөй удаа таваржып турар. Бир-тээ ажыл шагындан дашкаар, албан херээ эвес чүве болганда, туразы-биле машина мунган чолаачының кичээнгейи сула, чуруму кошкак болур. Ынчангаш ындыг байдалдыг чолаачы орукта өске транспорт барын белени-биле уттуп, кудумчу шимчээшкининиң чурумнарын шоолуг сагывастай бергеш, озал-ондак кылыр. Черле ынчаш машинаны бажыңының чанынга тургузуп алган-даа, ону туразы-биле хууда чорукка мунганда чолаачы чурумну үрээни ол.

Үстүнде чылдагааның уламындан машиналарны оорлап мунар чоруктар база көвүдеп турар. Машинаны оорлап мунган кижилер холдуунда элээр эвес болур, ынчангаш олар озал-ондакты бо-ла кылган боор-дур. Чижээ, С. Бутанаев дээрзи бо чылдың сентябрьда № 12 автобаазаның машиназын эзирик чорааш, сорлап мунган. Бир эвес ону автоинспекция туттпаан болза, озал-ондак кылып, күрүнеге хоралыг чедирери чугаажок турган. База ол-ла үеде Н. Дятлов дээрзи база эзирик чорааш, автомашина оорлап мунгаш, аңаа тудуп каан. Мындыг чижектерни кирер болза, элээн хөй.

Хоорайның автобүдүрүлгелериниң удуртукчулары чолаачыларның ажылын контрольдаарының системазын амгызындан чаартып, олардан негелдени шыңгыырадыр чогуур. Чолаачыларның бажыңнарының чанында турар машиналарны илередири-биле кылган рейд дыка хөй ындыг машиналарны илередип туткан. Ооң аңгыда транспорт бүдүрүлгелериниң диспетчерлери четпес ажылдап турарын, орукка чоруурунуң бижиктерин шын эвес долдуруп турарын, дежурный механиктер орукка чораан машиналарның гараждарже ээп келгенин хайгааравайн турарын база илереткен. Бо айтырыгже «Тыва суг тудуг» трестиниң автобаазазының, ГПС-тиң АТБ-зиниң, «Трансельхозтехниканың» автобаазазының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының, «СХТ»-ның тускай килдизиниң удуртукчулары шыңгыы кичээнгей салыр ужурлуг.

Бо талазы-биле ажылды Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазы, Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазы эки организастаан. Ол автобүдүрүлгелерниң бүгү машиналары ажылын дооскан соонда гараждарында ыяап-ла тургустунган турар.

О. ДОВЫГИНА,
КАИ инспектору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Шортанның дужаалы-биле». Мультфильм.
11.25—«Херээжен кижи аът эзертепкенде». Уран-чечен фильм.
12.55—Владимир хоорайның «Русь» ансамблиниң концерти.
13.25—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Оолдар ортулуу», «Оолдар заставазы», «Ак-хорек-тээштер».
16.45—«Төөгүнүң арыннары». Александр Невский. Дамчыдылганы төөгү эртемнериниң доктору С. О. Шмидт чорудар.
17.15—«Москвачыларның ажылчын магадылалы».
17.45—«Объектив».
18.45—«Лениниң чагыглаарынга шынчы». Бүгү эвилелдиң комсомол хуралы.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Аныяк үннер». Дамчыдылга.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«1978 чылдың дужудуу дээш».
20.15—С. Кедаштың (Португалия) болгаш «Инти-Иллимани», «Лос Паррос» (Чили) ансамбльдерниң киржилгези-биле концерт.
20.35—Останкино концерт студиязынга чогаалчы В. Катаев-биле ужуражылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10—Россияның составынга Армения киргениниң 150 чылынга тураскааткан РСФСР-ге Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң түңнел концерти. ССР Эвилелиниң Күрүнениң улегерлиг театрындан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Улустуң алгалары».
18.45—«Чангызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00— «Дувурээзинниг ай». Уран-чечен фильм.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ чылда 6 рубль.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тайгага сегиржип алыышкын» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 16.40, 18.20, «Фронт шугумунуң артында фронт» 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыжы» 9.40, «Киноклуб: «Кым болур» 17.00, «Тайга хааныныӊ тончузу» 11.00, 12.50, 15.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дужуп бербестер» 18.20, «Мээн лимбим сени кыйгырыптар» 15.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагжа-ла, барабан» 14.30, «Хуу истекчи» 17.00, 18.55, 20.40 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 1—6 градус чылыыр, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга аяс хүн болур. Эртенги шактарда биче хар чаар. Хат кошкак. Агаар хүндүс 2—4 градус чылыыр.

Республиканың автооруктарынга бысканваар. Ынчалза-даа оруктуң көстүрү эки болур.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамааты тудугнуң мергежилдерин өөренир факультеттеринге кирерлерин белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армияның хүрээлениниң халашканнары хамаарышкан чериниң сүмелээн бижиктерин ёзугаар база ортумак эртем дооскан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң экзамени чок. Өөренир хуусаазы 8 ай. Документилерни октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир, Совет Армияның хүрээлениниден халашканнар январь 15-ке чедир үе иштинде киирер. Белеткел салбырынга кирериниң күзээннер мындыг документилерни киирер:

1) Хамаарылгалыг чериниң өөренирин сүмелээн бижик;
2) бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказы;
3) ортумак эртем дооскаынның шынзылгазы;
4) күш-ажыл дептериниң хоолгазы;
5) 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чуруктар;
6) эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар);
7) өг-бүлезиниң дугайында шынзылга.

Билдириишкинни чорудар адрези: Кызыл, Рабочая 4. **Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы.**

1978 чылдың октябрь 31-де 1979 чылдың төп солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга дооступ. Чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлеринде, ажыл аайы-биле парлалга нептередикчилери чорудуп турар.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2709.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00911.